

Lagrådsremiss

Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 22 december 2022

Gunnar Strömmer

David Brandell
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Hos Rättsmedicinalverket förekommer stora mängder material från den mänskliga kroppen. Materialet är centralt för myndighetens verksamhet, men hur materialet får hanteras är delvis oreglerat. I syfte att skapa tydliga rättsliga förutsättningar för myndighetens hantering och därmed stärka skyddet för människors integritet föreslår regeringen en ny lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Lagen behandlar bland annat frågor om bevarande, utlämnande och förstöring av humanbiologiskt material.

Regeringen lämnar också förslag som syftar till att förbättra underlaget för rättspsykiatriska undersökningar och så kallade paragraf 7-intyg samt stärka säkerheten i den rättspsykiatriska verksamheten:

- Rättsmedicinalverket ska få hämta in uppgifter från hälso- och sjukvård och socialtjänst som bedrivs i privat regi och från vissa myndigheter.
- Det ska vara tillåtet att av utredningsskäl ta bland annat urin- och blodprov på en person som undersöks.
- Det ska införas ett sekretesskydd för uppgifter som rör Rättsmedicinalverkets säkerhetsarbete.
- Vissa regler om ordning och säkerhet ska vara tillämpliga när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning.

Den nya lagen och lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2023.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.....	7
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.....	9
2.4	Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	10
2.5	Förslag till lag om ändring i biobankslagen (2023:000)	11
3	Ärendet och dess beredning	12
4	Rättsmedicinalverkets organisation och uppdrag	12
5	Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material.....	13
5.1	En ny lag ska införas	13
5.2	Lagens tillämpningsområde	19
5.3	Den enskildes inställning till hantering av humanbiologiskt material	22
5.4	Hantering för vissa ändamål.....	24
5.5	Utlämnande av humanbiologiskt material.....	26
5.6	Bevarande och förstöring av humanbiologiskt material.....	32
5.7	Tillgången till humanbiologiskt material	33
5.8	Överklagande	34
6	Förbättrat underlag för rättspsykiatriska undersökningar och paragraf 7-intyg.....	34
6.1	Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsverksamhet	34
6.2	Uppgifter från enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst	35
6.3	Uppgifter från vissa myndigheter.....	38
6.4	Provtagning av utredningsskäl	42
7	Stärkt säkerhet i Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet.....	44
7.1	Sekretess till skydd för Rättsmedicinalverkets säkerhetsarbete	44
7.2	Socialstyrelsens komplettering av en rättspsykiatrisk undersökning	47
8	Ingen skyldighet för Rättsmedicinalverket att åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda.....	48
9	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	50
10	Konsekvenser.....	51
11	Författningskommentar	52

11.1	Förslaget till lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material	52
11.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning	57
11.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.	59
11.4	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	60
11.5	Förslaget till lag om ändring i biobankslagen (2023:000)	60
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Stärkt integritet i Rättsmedicinalverkets verksamhet (SOU 2017:80).....	62
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	65
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	71

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material,
2. lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning,
3. lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.,
4. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400),
5. lag om ändring i biobankslagen (2023:000).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller vid hantering av humanbiologiskt material i Rättsmedicinalverkets verksamhet. Med humanbiologiskt material avses mänskligt biologiskt material som har tagits från en levande eller avliden människa eller ett foster.

Lagen gäller även vid hantering av material som undersöks i syfte att fastställa om det är humanbiologiskt eller inte.

Lagen gäller inte vid hantering av prover som har tagits för dna-analys i syfte att dna-profilen ska registreras i Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas. Vid sådan hantering gäller i stället lagen (2020:422) om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas.

2 § Bestämmelser om när Rättsmedicinalverket får hantera humanbiologiskt material finns, förutom i denna lag, också i andra författningar.

Den enskildes inställning till hantering av humanbiologiskt material

3 § Humanbiologiskt material får, om inte något annat följer av 4 §, hanteras med stöd av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen även om hanteringen strider mot inställningen hos den från vilken materialet har tagits eller, om personen är avliden, en närstående till honom eller henne.

4 § I ärenden där Rättsmedicinalverket har åtagit sig att utföra ett uppdrag på begäran av en enskild, får humanbiologiskt material hanteras endast om samtycke till hanteringen har lämnats av den från vilken materialet har tagits eller, om personen är ett barn, barnets vårdnadshavare. Om samtycket tas tillbaka, ska det humanbiologiska materialet förstöras.

Första stycket gäller inte uppdrag som har lämnats inom ramen för enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst.

Hantering för vissa ändamål

5 § Rättsmedicinalverket får, utöver sådan hantering som regleras i andra författningar, bevara och undersöka humanbiologiskt material för följande ändamål:

1. kvalitetssäkring, utvärdering och utvecklingsarbete,
2. utbildning, och
3. forskning.

Utlämnande av humanbiologiskt material

- 6 §** Rättsmedicinalverket får lämna ut humanbiologiskt material endast
1. om det följer av en annan lag eller en förordning,
 2. på begäran av en allmän domstol, en åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen,
 3. för en undersökning inom hälso- och sjukvården avseende en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning,
 4. för forskning,
 5. för identifiering av en avliden person eller för gravsättning, på begäran av en utländsk myndighet,
 6. om utlämnandet är nödvändigt på grund av fara för en enskilds liv eller allvarlig fara för en enskilds hälsa, eller
 7. om det annars finns synnerliga skäl.

Humanbiologiskt material får lämnas ut för forskning som förutsätter godkännande enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor endast om ett sådant godkännande har lämnats.

- 7 §** Rättsmedicinalverkets beslut enligt 6 § första stycket 2–7 får förenas med villkor.

Tillgången till humanbiologiskt material

- 8 §** Rättsmedicinalverket ska se till att tillgången till humanbiologiskt material begränsas till det som var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Överklagande

- 9 §** Beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Bemyndigande

- 10 §** Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om bevarande och förstöring av humanbiologiskt material.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning¹

dels att nuvarande 14 a § ska betecknas 14 b §,

dels att 12 och 14 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 5 b och 14 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 b §

Ett urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov får tas på en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning om det behövs för att kunna bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd.

En urinprovtagning får inte utföras eller bevittnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

12 §

Rätten får inhämta yttrande av *socialstyrelsen* över sådan utredning som avses i 3 eller 4 §.

Om det behövs, *skall styrelsen* komplettera utredningen. *Skall* en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, *gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 5 §, 6 § första stycket och 8–11 §§ om en sådan undersökning. Styrelsen får uppdra åt* en viss läkare att utföra kompletteringen.

Rätten får inhämta *ett* yttrande av *Socialstyrelsen* över sådan utredning som avses i 3 eller 4 §.

Om det behövs, *ska Socialstyrelsen* komplettera utredningen. *När* en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, *ska det som föreskrivs om sådana undersökningar i 5–5 b §§, 6 § första stycket och 8–11 §§ tillämpas. Socialstyrelsen får ge* en viss läkare *i uppdrag* att utföra kompletteringen.

14 §²

Från en verksamhet där sekretess *gäller* enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) *ska det utan hinder av sekretessen lämnas* ut sådana uppgifter om den miss-

Den som bedriver verksamhet där *det gäller* sekretess enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) *eller tystnadsplikt enligt 29 § lagen (1993:387) om*

¹ Senaste lydelse av 14 a § 2003:417.

² Senaste lydelse 2009:450.

tänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning. Detsamma gäller uppgifter om den misstänkte som behövs för ett läkarutlåtande som anges i 4 § andra stycket liksom för ett yttrande av Socialstyrelsen över ett sådant utlåtande eller sådant läkarintyg som anges i 4 § första stycket.

stöd och service till vissa funktionshindrade, 15 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659) ska trots sekretessen eller tystnadsplikten lämna ut sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning.

Detsamma gäller uppgifter om den misstänkte som behövs för ett läkarutlåtande som avses i 4 § andra stycket liksom för ett yttrande av Socialstyrelsen över ett sådant utlåtande eller ett sådant läkarintyg som avses i 4 § första stycket.

14 a §

Sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning ska lämnas ut av

1. Försäkringskassan, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 28 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400),

2. Arbetsförmedlingen, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 28 kap. 11 eller 12 § samma lag,

3. Kriminalvården, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 35 kap. 15 § samma lag,

4. Migrationsverket, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 37 kap. 1 § samma lag, och

5. Totalförsvarets plikt- och prövningsverk, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 38 kap. 1 § första stycket 1, 2, 3 eller 5 samma lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Häri genom föreskrivs i fråga om lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

dels att 8 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 7 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 a §

Ett urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov får tas på en person som genomgår en läkarundersökning enligt 7 § om det behövs för att kunna bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd.

En urinprovtagning får inte utföras eller bevittnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

8 §¹

Från en verksamhet där sekretess gäller enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska det utan hinder av sekretessen lämnas ut sådana uppgifter om en misstänkt som behövs för ett läkarintyg enligt 7 §.

Den som bedriver verksamhet där det gäller sekretess enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt enligt 29 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, 15 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659) ska trots sekretessen eller tystnadsplikten lämna ut sådana uppgifter om en misstänkt som behövs för ett läkarintyg enligt 7 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

¹ Senaste lydelse 2009:451.

2.4 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 11 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 kap.

11 §¹

Sekretess gäller, utöver vad som följer av 1–3 och 8–10 §§, inom Polismyndigheten, Säkerhetspolisen *och* Kriminalvården för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller därutöver inom Kriminalvården för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i myndighetens verksamhet, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller, utöver vad som följer av 1–3 och 8–10 §§, inom Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Kriminalvården *och Rättsmedicinalverket* för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller därutöver inom Kriminalvården *och, när det gäller rättspsykiatrisk verksamhet, inom Rättsmedicinalverket* för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i myndighetens verksamhet, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

2.5 Förslag till lag om ändring i biobankslagen (2023:000)

Härigenom föreskrivs att det i biobankslagen (2023:000) ska införas en ny paragraf, 1 kap. 5 a §, av följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2021/22:257 Föreslagen lydelse

1 kap.

5 a §

Lagen ska inte heller tillämpas på humanbiologiskt material som omfattas av lagen (2023:000) om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade den 1 september 2016 att ge en särskild utredare i uppdrag att föreslå hur regelverket för Rättsmedicinalverket ska anpassas så att verksamheten kan bedrivas med effektiva arbetsformer och stor hänsyn tagen till människors integritet (dir. 2016:75). Utredningen, som antog namnet Utredningen om dataskydd vid Rättsmedicinalverket, överlämnade i oktober 2017 betänkandet Stärkt integritet i Rättsmedicinalverkets verksamhet (SOU 2017:80). En sammanfattning av betänkandet i relevanta delar finns i *bilaga 1*. Utredningens lagförslag i relevanta delar finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2017/08254). Vissa av utredningens förslag har lett till lagstiftning, se propositionen Stärkt integritet i Rättsmedicinalverkets verksamhet (prop. 2019/20:106, bet. 2019/20:JuU24, rskr. 2019/20:273). I denna lagrådsremiss behandlar regeringen utredningens övriga förslag och utredningens bedömning om uppdrag från enskilda.

4 Rättsmedicinalverkets organisation och uppdrag

Rättsmedicinalverket bildades 1991, som central förvaltningsmyndighet för rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, rättsmedicin, rättskemi och rättsgenetik. Rättsmedicinalverket bedriver verksamhet på sex orter runt om i landet, med ett gemensamt huvudkontor. Verksamheten är indelad i tre avdelningar – avdelningen för rättsgenetik och rättskemi, avdelningen för rättsmedicin och avdelningen för rättspsykiatri – men består av fyra verksamhetsområden, nämligen rättspsykiatri, rättskemi, rättsmedicin och rättsgenetik.

En viktig uppgift för Rättsmedicinalverket är att avge sakkunnigutlåtanden till rättsväsendets myndigheter. Det rör sig främst om utredningar i form av analyser och utlåtanden till polis, allmän åklagare och domstol. Utredningarna från Rättsmedicinalverket är ofta en viktig del i brottsutredningar. Det kan exempelvis vara fråga om utredningar av onaturliga dödsfall eller bedömningar av om en person har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Verksamheten innefattar också uppdrag som inte har anknytning till brottsbekämpning. Det rör sig bl.a. om uppdrag från socialnämnderna som gäller fastställande av faderskap. Rättsmedicinalverket bedriver också forskning och utvecklingsarbete.

Rättsmedicinalverkets uppgifter framgår av myndighetens instruktion. Enligt förordningen (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket ansvarar verket för rättspsykiatrisk, rättskemisk, rättsmedicinsk och rättsgenetisk verksamhet i den utsträckning sådana frågor inte ska handläggas av någon annan statlig myndighet (1 §). Rättsmedicinalverket ska särskilt ansvara för bl.a. rättspsykiatriska undersökningar i brottmål och läkarintyg som avses i 7 § lagen (1991:2041) om särskild

personutredning i brottmål, m.m. (personutredningslagen), rättsmedicinska obduktioner och andra rättsmedicinska undersökningar, utfärdande av intyg enligt lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott, rättsmedicinsk medverkan på begäran av domstol, allmän åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen, rättskemiska och rättsgenetiska undersökningar, rättsmedicinska åldersbedömningar samt utredningar om risk för återfall i brottslighet enligt lagen (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid (2 § förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket). Rättsmedicinalverket får därutöver utföra uppdrag inom sitt ansvarsområde om verksamheten i övrigt medger det (3 § förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket).

5 Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material

5.1 En ny lag ska införas

<p>Regeringens förslag: Det ska införas en ny lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material.</p>
--

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Rättsmedicinalverket* och *Sveriges Kommuner och Regioner* är positiva till förslaget. *Riksdagens ombudsmän* anser att det är otillfredsställande att Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material hittills varit delvis oreglerad och välkomnar därför att det införs en särskild lag. Däremot anser Riksdagens ombudsmän att förslaget i flera avseenden är alltför långtgående och inte motsvarar de höga krav på skydd för den personliga integriteten som bör upprätthållas i en reglering av detta slag. Riksdagens ombudsmän kan därför inte ställa sig bakom utredningens förslag. *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* avstyrker förslaget och anser att det innehåller alltför oprecisa formuleringar med utrymme för godtycke.

Skälen för regeringens förslag

Vilken hantering av humanbiologiskt material sker hos myndigheten?

En stor del av Rättsmedicinalverkets undersökningsverksamhet innefattar hantering av humanbiologiskt material, dvs. material från den mänskliga kroppen. Det kan handla om olika typer av vävnad, t.ex. muskelvävnad, ben, blod, tänder och hår, samt saliv, urin och dna. Materialet kan härröra från levande eller avlidna människor eller från foster. Humanbiologiskt material förekommer inom myndighetens alla verksamhetsområden. För att Rättsmedicinalverket ska kunna utföra sitt uppdrag krävs alltså en omfattande hantering av humanbiologiskt material.

Många undersökningar inom det rättsmedicinska verksamhetsområdet avser avlidna personer. Rättsmedicinalverkets huvuduppgift är då att undersöka onaturliga dödsfall på uppdrag av polis och allmän åklagare. En

rättsmedicinsk undersökning av en avliden förutsätter hantering av humanbiologiskt material. Rättsmedicinalverket hanterar också humanbiologiskt material vid rättsmedicinska undersökningar av levande personer som är misstänkta eller målsägande i utredningar om brott, t.ex. för att dokumentera skador som kan ha uppkommit i samband med vålds- eller sexualbrott. Inom det rättskemiska verksamhetsområdet hanteras humanbiologiskt material vid undersökningar av kemiska substanser i vissa material, i syfte att utreda om det i proverna finns exempelvis alkohol, narkotika, läkemedel eller gifter. Uppdragen kommer från de rättsmedicinska enheterna inom Rättsmedicinalverket och från Polismyndigheten, Kriminalvården, hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Inom det rättsgenetiska verksamhetsområdet förekommer hantering av humanbiologiskt material i ett antal olika ärendetyper. Rättsgenetiska undersökningar genomförs till största delen på uppdrag av Migrationsverket och socialnämnder, men även på uppdrag av domstolar, Polismyndigheten och enskilda. Rättsgenetiska analyser görs också för att identifiera avlidna personer och i dödsfallsutredningar. Inom det rättspsykiatriska verksamhetsområdet förekommer hantering av humanbiologiskt material när en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning under vistelsetiden behöver vård. Prover kan då tas av medicinska skäl. Dessutom förekommer provtagning av utredningsskäl och ordnings- och säkerhetsskäl.

Rättsmedicinalverket hanterar även humanbiologiskt material utanför undersökningsverksamheten, t.ex. i samband med utvecklingsarbete och forskning. När det gäller forskningsändamål förekommer det också att humanbiologiskt material lämnas ut till forskare som är verksamma utanför myndigheten.

Det humanbiologiska material som finns hos Rättsmedicinalverket bevaras olika länge beroende på typ av material och i vilket slags ärende det förekommer. Vissa prover bevaras tills vidare, medan andra prover förstörs kort tid efter att proverna har undersökts och resultatet har rapporterats till uppdragsgivaren. Det är framför allt provets hållbarhet samt uppdragsgivarens behov och önskemål som avgör hur länge ett prov bevaras.

Det finns rättsligt stöd för hanteringen i flera olika regelverk

Det finns flera olika regelverk som har betydelse för Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. I detta avsnitt redovisas översiktligt vilket rättsligt stöd som i dag finns för den hantering av humanbiologiskt material som sker hos myndigheten. Redovisningen är inte uttömmande.

Rättsligt stöd på det rättsmedicinska verksamhetsområdet

När det gäller det rättsmedicinska arbetet finns rättsligt stöd i ett antal olika lagar. Rättsmedicinalverket genomför obduktioner med tillämpning av lagen (1995:832) om obduktion m.m. (obduktionslagen). Med obduktion avses att kroppen efter en avliden öppnas och undersöks invändigt (4 §). Vid en obduktion får organ och annat material tas ut ur kroppen för undersökning, om det behövs för att syftet med obduktionen ska kunna tillgodoses. Biologiskt material ska läggas tillbaka i kroppen när

obduktionen har slutförts, om inte syftet med obduktionen kräver att materialet tas till vara för undersökning under en längre tid (5 §). Det finns särskilda bestämmelser om rättsmedicinska undersökningar, dvs. rättsmedicinska obduktioner och rättsmedicinska likbesiktningar (12 §). Sådana undersökningar får genomföras även om åtgärden strider mot den avlidnes eller de närståendes inställning (17 §). Andra relevanta bestämmelser inom det rättsmedicinska verksamhetsområdet finns i begravningslagen (1990:1144). Lagen reglerar bl.a. dödsbevis, intyg om dödsorsak, kremering och gravsättning.

Med stöd av bestämmelser i lagen (1995:831) om transplantation m.m. (transplantationslagen) omhändertar Rättsmedicinalverket vävnad som kan komma i fråga för transplantation. Transplantationslagen innehåller bestämmelser om ingrepp för att ta till vara organ eller annat biologiskt material från en levande eller avliden människa för behandling av sjukdom eller kroppsskada hos en annan människa eller för annat medicinskt ändamål. Lagen innehåller också bestämmelser om användning av vävnad från ett aborterat foster och förbud mot vissa förfaranden med biologiskt material. Biologiskt material, avsett för transplantation eller annat medicinskt ändamål, får tas från en avliden människa om han eller hon har medgett det eller det på annat sätt kan utredas att åtgärden skulle stå i överensstämmelse med den avlidnes inställning. I annat fall får biologiskt material tas, om inte den avlidne har skriftligen motsatt sig ett sådant ingrepp eller uttalat sig mot det eller det av annat skäl finns anledning att anta att ingreppet skulle strida mot den avlidnes inställning. Ingreppet får dock inte genomföras om uppgifterna om den avlidnes inställning är motstridiga. Detsamma gäller om den avlidne vid sin död var vuxen och hade en funktionsnedsättning av sådan art och grad att det är uppenbart att han eller hon som vuxen aldrig haft förmågan att förstå innebörden av och ta ställning till ett sådant ingrepp. Ingreppet får inte heller genomföras om det annars finns särskilda skäl mot det (3 §). Om det finns närstående till den avlidne, får ett sådant ingrepp inte genomföras innan någon av de närstående har underrättats om det tilltänkta ingreppet. Ingreppet får ändå genomföras, om den avlidne har medgett ingreppet och det inte har varit möjligt att komma i kontakt med någon närstående till honom eller henne (4 §). Kompletterande föreskrifter om transplantation finns i Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2009:30) om donation och tillvaratagande av vävnader och celler.

På det rättsmedicinska området är även bestämmelserna i lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott relevanta. Ett rättsintyg är ett skriftligt medicinskt utlåtande som inhämtas av Polismyndigheten eller en åklagarmyndighet i syfte att användas i en brottsutredning eller som bevis i en rättegång i anledning av brott (1 §). Rättsintyg ska inhämtas från en läkare vid en rättsmedicinsk avdelning inom Rättsmedicinalverket eller en läkare som enligt avtal med verket har åtagit sig att utfärda sådana intyg (2 §). Läkaryrket i syfte att utfärda ett rättsintyg som avser en målsägande får inte utföras utan hans eller hennes samtycke. För den som är misstänkt för brott gäller rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning (4 §). Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt att prov tas från människokroppen och undersöks (28 kap. 12 § tredje stycket rättegångsbalken).

Rättsligt stöd på det rättskemiska verksamhetsområdet

Rättsmedicinalverkets rättskemiska enheter utför bl.a. analyser på uppdrag av polisen vid misstanke om trafikbrott, narkotikabrott eller vissa våldsbrott. Sådan provtagning avser blod eller urin och är en form av kroppsbesiktning. För polisens provtagning när det gäller trafik- och narkotikabrott finns dessutom Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (RPSFS 2006:01) om provtagning vid misstanke om bruk av narkotika och drograttfylleri. Dessa föreskrifter reglerar den praktiska hanteringen vid provtagningen och anger bl.a. i vilka fall prov ska skickas till Rättsmedicinalverket. Rättsmedicinalverket genomför också vissa analyser på uppdrag av Kriminalvården. Inom Kriminalvården får vissa prover tas på en intagen som skäligen kan misstänkas vara påverkad av bl.a. alkohol eller narkotika, se 8 kap. 6 § fängelselagen (2010:610) och 4 kap. 5 § häkteslagen (2010:611). Närmare föreskrifter finns i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:1) för fängelse.

Rättsligt stöd på det rättsgenetiska verksamhetsområdet

Inom Rättsmedicinalverkets rättsgenetiska verksamhetsområde dominerar faderskaps- och släktskapsärendena. Bestämmelser om faderskap finns i föräldrabalken, lagen (1958:642) om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap och förordningen (1969:624) om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap. Av förordningen framgår att rättsgenetiska undersökningar vid utredning av faderskap ska utföras av Rättsmedicinalverket (1 §). Det handlar till övervägande del om undersökningar som utförs på initiativ av en socialnämnd inom ramen för en faderskapsutredning (2 kap. 6 § föräldrabalken), där den enskildes samtycke krävs för provtagning. Om faderskapsfrågan är föremål för prövning vid domstol får rätten besluta om en rättsgenetisk undersökning. Beslutet får avse barnet, modern och en presumtiv far (2 § lagen om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap). Rättsmedicinalverket kan också genomföra faderskaps- och släktskapsutredningar på uppdrag av enskilda. Sådan provtagning förutsätter samtliga medverkandes samtycke.

Rättsgenetiska undersökningar om släktskap kan också genomföras på uppdrag av Migrationsverket. I vissa ärenden om uppehållstillstånd på grund av familjanknytning ska Migrationsverket ge sökanden och den person till vilken anknytning åberopas tillfälle att få en dna-analys utförd när det gäller det biologiska släktskap som åberopas i ansökan, om övrig utredning om släktskapet inte är tillräcklig för att uppehållstillstånd ska beviljas och det inte är uppenbart att det åberopade släktskapsförhållandet inte föreligger. En dna-analys får utföras endast om den som ska undersökas har informerats om syftet med analysen och har gett sitt skriftliga samtycke, se 13 kap. 15 § utlänningslagen (2005:716). Sådana analyser ska utföras av Rättsmedicinalverket, se 4 kap. 21 c § utlänningsförordningen (2006:97).

I den rättsgenetiska verksamheten finns även en elimineringsdatabas. Syftet är att upptäcka och utreda kontamineringsfall av det som är föremål för dna-analys. Elimineringsdatabasen regleras i lagen (2020:422) om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas. Vissa personer som riskerar att orsaka kontamineringsfall är skyldiga att lämna prov för dna-analys i syfte

att dna-profilen ska registreras i elimineringsdatabasen. Provet tas i form av salivprov (6 och 7 §§). Ett sådant prov får inte användas för något annat ändamål än det som provet togs för och ska förstöras senast sex månader efter det att provet togs (8 §).

Rättsligt stöd på det rättspsykiatriska verksamhetsområdet

Inom Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhetsområde är hälso- och sjukvårdslagstiftningen tillämplig när en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning behöver psykiatrisk eller somatisk vård. I dessa fall kan det finnas behov av att ta prover på den misstänkte. Det förutsätter som huvudregel att personen samtycker till provtagningen, se 4 kap. 2 § patientlagen (2014:821). Det finns också en möjlighet att utan samtycke ta vissa prover på en intagen som skäligen kan misstänkas vara påverkad av bl.a. alkohol eller narkotika, se 5 a § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning och 4 kap. 5 § häkteslagen.

Bestämmelser om etikprövning och biobanker

Rättsmedicinalverket bedriver också forskning på humanbiologiskt material. Då aktualiseras vissa bestämmelser i lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (etikprövningslagen). Lagen är bl.a. tillämplig på forskning som avser studier på biologiskt material som har tagits från en levande människa och kan härledas till denna människa, forskning som innebär ett fysiskt ingrepp på en avliden människa och forskning som avser studier på biologiskt material som har tagits för medicinskt ändamål från en avliden människa och kan härledas till denna människa (4 §). Lagen reglerar bl.a. vad som gäller i fråga om information och samtycke (13–22 §§).

Lagen (2002:297) om biobanker i hälso- och sjukvården m.m. reglerar hur humanbiologiskt material, med respekt för den enskilda människans integritet, ska få samlas in, förvaras och användas för vissa ändamål. Lagen gäller främst för biobanker som inrättats i yrkesmässigt bedriven hälso- och sjukvårdsverksamhet och är därför i de flesta fall inte tillämplig hos Rättsmedicinalverket. Lagen kan dock bli tillämplig när myndigheten genomför kemiska och genetiska undersökningar av prover på uppdrag av regioner. Även vid annan uppdragsverksamhet, exempelvis vid kliniska obduktioner på uppdrag av vårdgivare, kan lagens bestämmelser i undantagsfall aktualiseras hos Rättsmedicinalverket. Regeringen föreslår i propositionen En ny biobankslag (prop. 2021/22:257) vissa förändringar i regelverket, bl.a. att den nya biobankslagen ska omfatta prover även från andra verksamheter än hälso- och sjukvård.

Hanteringen är delvis oreglerad

Regeringen kan mot denna bakgrund konstatera att det finns lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter som ger stöd för en betydande del av Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Det handlar framför allt om regler som ger myndigheten rätt att för vissa ändamål ta, ta emot och undersöka prover av humanbiologiskt material. Regleringen är dock inte heltäckande. Det saknas i stor utsträckning bestämmelser om bevarande, utlämnande och förstöring av humanbiologiskt material. Det finns inte heller några bestämmelser som

uttryckligen reglerar när material som finns hos Rättsmedicinalverket får hanteras för nya ändamål.

Det bör införas en särskild lag

Rättsmedicinalverket har gjort en intern översyn av sin hantering av humanbiologiskt material och bedömt att det finns ett behov av ytterligare författningsstöd för hanteringen. Regleringsbehovet har även uppmärksammat i ett tillsynsärende hos Riksdagens ombudsmän. I ärendet hade Rättsmedicinalverket genomfört en rättsmedicinsk obduktion av en man utan att det fanns misstanke om brott i samband med dödsfallet. Efter mannens begravning kom det fram att vissa mindre delar av kroppen fortfarande förvarades hos Rättsmedicinalverket. Efter flera påstötningar från mannens hustru lämnade myndigheten ut delarna för gravsättning. Chefsjustitieombudsmannen ansåg att ärendet på ett tydligt sätt illustrerar det mycket otillfredsställande i förhållandet att det saknas reglering av bl.a. Rättsmedicinalverkets bevarande och utlämnande av humanbiologiskt material (beslut den 15 oktober 2019 i ärende 1138-2018).

Regeringen konstaterar att hanteringen av humanbiologiskt material är nödvändig för att Rättsmedicinalverket ska kunna utföra sitt uppdrag. Det är angeläget att hanteringen är reglerad på ett sådant sätt att verksamheten kan bedrivas effektivt. Samtidigt måste det beaktas att humanbiologiskt material kan innehålla integritetskänslig information, t.ex. genetisk information om ärftliga sjukdomar. Även bortsett från vilken information som kan utvinnas från materialet får hanteringen som sådan betraktas som integritetskänslig. Det gäller oavsett om materialet härrör från en levande eller avliden människa. Detta ställer stora krav på att humanbiologiskt material hanteras korrekt och inte får större spridning än nödvändigt. Regleringen av hanteringen bör vara så heltäckande som möjligt och ge ett starkt skydd för enskildas personliga integritet. Regeringen anser därför, i likhet med bl.a. *Riksdagens ombudsmän, Rättsmedicinalverket och Sveriges Kommuner och Regioner*, att det bör införas en särskild lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material.

Som framgår ovan finns det redan i dag reglering som rör Rättsmedicinalverkets möjligheter att ta, ta emot och undersöka prover av humanbiologiskt material. Den nya lagen behöver därför som utgångspunkt inte reglera dessa frågor. Lagen bör i stället innehålla bestämmelser om sådan hantering som för närvarande är oreglerad, dvs. framför allt bevarande, utlämnande och förstöring av humanbiologiskt material.

Riksdagens ombudsmän anser att utredningens lagförslag i flera avseenden är alltför långtgående och inte motsvarar de höga krav på skydd för den personliga integriteten som bör upprätthållas i en reglering av detta slag. Riksdagens ombudsmän kan därför inte ställa sig bakom utredningens förslag. *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* avstyrker förslaget och anser att det innehåller alltför oprecisa formuleringar med utrymme för godtycke. Regeringen bedömer dock att utredningens förslag i huvudsak har en ändamålsenlig utformning och att förslaget, med vissa ändringar, kan läggas till grund för lagstiftning. Enligt regeringen innebär den nya lagen en tydlig förstärkning av skyddet för enskildas personliga

integritet. De frågor som Riksdagens ombudsmän och Riksförbundet för Social och Mental Hälsa väcker behandlas i avsnitten 5.3–5.7.

5.2 Lagens tillämpningsområde

Regeringens förslag: Den nya lagen ska gälla vid hantering av humanbiologiskt material i Rättsmedicinalverkets verksamhet. Med humanbiologiskt material ska avses mänskligt biologiskt material som har tagits från en levande eller avliden människa eller ett foster.

Lagen ska även gälla vid hantering av material som undersöks i syfte att fastställa om det är humanbiologiskt eller inte.

Lagen ska inte gälla vid hantering av prover som har tagits för dna-analys i syfte att dna-profilen ska registreras i Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas. Vid sådan hantering ska i stället lagen om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas gälla.

Biobankslagen ska inte tillämpas på humanbiologiskt material som omfattas av den nya lagen.

Det ska införas en upplysningsbestämmelse om att det också i andra författningar finns bestämmelser om när Rättsmedicinalverket får hantera humanbiologiskt material.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att det även ska införas en definition av uttrycket hantering av humanbiologiskt material och en upplysningsbestämmelse om den dataskyddsreglering som gäller för Rättsmedicinalverket. Utredningen har inget förslag om undantag från biobankslagens tillämpningsområde.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Rättsmedicinalverket* anser att det behöver tydliggöras att den föreslagna biobankslagen inte omfattar Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. *Dataskydd.net* anser att den föreslagna upplysningen om att hanteringen av humanbiologiskt material regleras i andra författningar än den föreslagna är underlig och förvirrande.

Skälen för regeringens förslag

Grundläggande avgränsningar

Humanbiologiskt material hanteras inom alla delar av Rättsmedicinalverkets verksamhet, dvs. inom rättspsykiatrisk, rättskemisk, rättsmedicinsk och rättsgenetisk verksamhet. Regeringen anser därför att den nya lagen som utgångspunkt bör gälla vid all hantering av humanbiologiskt material i Rättsmedicinalverkets verksamhet.

För att regleringen ska bli så tydlig som möjligt bör det införas en definition av uttrycket humanbiologiskt material. Hos Rättsmedicinalverket hanteras prover av mänskligt material som kommer från levande och avlidna människor och från foster. Gemensamt för de prover som bör omfattas av lagen är att de kommer från människokroppen. Det kan handla om olika typer av vävnad, t.ex. muskelvävnad, ben, blod, tänder och hår, samt saliv, urin och dna. Det bör inte vara avgörande för lagens

tillämpning att det mänskliga materialet har en viss form. Lagen bör omfatta både hela kroppsdelar och prover som har tagits från en kropp. När det gäller hela kroppar finns en ändamålsenlig reglering i obduktionslagen och begravningslagen. Hela kroppar bör därför inte omfattas av lagen. Lagen bör vidare omfatta prover som utgörs av delar av celler eller nedbrutna celler. Mot denna bakgrund bör uttrycket humanbiologiskt material lämpligen definieras som mänskligt biologiskt material som har tagits från en levande eller avliden människa eller ett foster.

När det gäller icke-biologiskt material från människor, t.ex. en protes, ett smycke eller en pacemaker, aktualiseras inte samma integritetsintressen som när det gäller biologiskt material. Lagens tillämpningsområde bör därför inte utsträckas till att gälla sådant material.

Utredningen föreslår också att uttrycket hantering av humanbiologiskt material ska definieras som bevarande, utlämnande och förstöring av prov som utgör humanbiologiskt material. Regeringen ser dock inte något omedelbart behov av en sådan definition. Den föreslagna definitionen kan också leda till oklarheter, eftersom ordet hantering i allmänt språkbruk har en avsevärt vidare innebörd. Definitionen innebär också att lagens tillämpningsområde avgränsas på ett sätt som inte avspeglar lagens innehåll, eftersom lagen innehåller en bestämmelse som innebär att Rättsmedicinalverket får undersöka humanbiologiskt material för vissa ändamål (avsnitt 5.4). Den nya lagen bör därför inte innehålla någon definition av uttrycket hantering av humanbiologiskt material.

Inom Rättsmedicinalverkets rättsgenetiska verksamhet förekommer det att material undersöks i syfte att utvärdera om det kommer från en människa eller ett djur eller om det är fråga om material som inte är biologiskt, t.ex. plast. Undersökningen syftar alltså till att fastställa om ett visst material är humanbiologiskt eller inte. Regeringen bedömer att det i dessa fall är rimligt att utgå från att det är fråga om humanbiologiskt material till dess att motsatsen har konstaterats. Lagen bör därför gälla även vid hantering av material som undersöks i syfte att fastställa om det är humanbiologiskt eller inte.

Förhållandet till annan reglering

Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas regleras i lagen om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas. Lagen innehåller bestämmelser om provtagning, vilka ändamål som prover får användas för och hur länge prover får bevaras (6–8 §§). Det finns inget behov av att reglera hanteringen av de aktuella proverna även i den nya lagen. Hantering av prover som har tagits för dna-analys i syfte att dna-profilen ska registreras i Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas bör därför undantas från lagens tillämpningsområde. Det bör även införas en upplysning om att lagen om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas gäller vid sådan hantering.

Regeringen föreslår i propositionen En ny biobankslag (prop. 2021/22:257) att det ska införas en ny biobankslag. Lagen ska, till skillnad från den nu gällande lagen om biobanker i hälso- och sjukvården m.m., tillämpas bl.a. på identifierbara prover som används för forskning utan att dessförinnan ha ingått i en biobank inom hälso- och sjukvården. Eftersom Rättsmedicinalverket bedriver forskning på humanbiologiskt material

skulle den nya biobankslagen i vissa fall kunna bli tillämplig i myndighetens verksamhet. *Rättsmedicinalverket* anser att det behöver tydliggöras att den föreslagna biobankslagen inte omfattar Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Regeringen föreslår i detta lagstiftningsärendet en särskild lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Den nya lagen föreslås bl.a. innehålla bestämmelser om bevarande, undersökning och utlämnande av humanbiologiskt material för forskningsändamål (avsnitt 5.4 och 5.5). Regeringen anser mot denna bakgrund att Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material inte bör omfattas av regleringen i den nya biobankslagen. Det bör därför införas ett undantag från biobankslagens tillämpningsområde som innebär att den lagen inte ska tillämpas på humanbiologiskt material som omfattas av lagen om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material.

Som framgår av avsnitt 5.1 finns det lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter som ger stöd för en betydande del av Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Det handlar framför allt om regler som ger myndigheten rätt att för vissa ändamål ta, ta emot och undersöka prover av humanbiologiskt material. Det bör framgå att den nya lagen inte innehåller en uttömmande reglering av Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Regeringen anser därför, till skillnad från *Dataskydd.net*, att den nya lagen bör innehålla en upplysningsbestämmelse om att det, förutom i den nya lagen, också i andra författningar finns bestämmelser om när Rättsmedicinalverket får hantera humanbiologiskt material.

Behandling av personuppgifter

Hantering av humanbiologiskt material aktualiserar även frågor om behandling av personuppgifter. Humanbiologiskt material är inte i sig att betrakta som en personuppgift, men kan vara bärare av sådana uppgifter. När information som kan hänföras till en viss person utvinns genom undersökning av humanbiologiskt material, t.ex. genom att fingeravtryck tas eller dna analyseras, innefattar hanteringen behandling av personuppgifter. Även i andra fall kan hantering av humanbiologiskt material innebära behandling av personuppgifter. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att det inte behövs några särskilda bestämmelser om behandling av personuppgifter med anledning av hantering av humanbiologiskt material. Utredningen föreslår att det i den nya lagen ska införas en upplysning om att Rättsmedicinalverkets rätt till behandling av personuppgifter enligt den nya lagen framgår av den dataskyddsreglering som gäller för Rättsmedicinalverket, dvs. lagen (2020:421) om Rättsmedicinalverkets behandling av personuppgifter. Eftersom den nya lagen inte föreslås innehålla några dataskyddsbestämmelser bedömer regeringen emellertid att förhållandet till dataskyddsregleringen inte behöver komma till uttryck i lagtexten. Den nya lagen bör därför inte innehålla någon upplysning om den dataskyddsreglering som gäller för Rättsmedicinalverket.

5.3 Den enskildes inställning till hantering av humanbiologiskt material

Regeringens förslag: Humanbiologiskt material ska få hanteras med stöd av den nya lagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen även om hanteringen strider mot inställningen hos den från vilken materialet har tagits eller, om personen är avliden, en närstående till honom eller henne.

I ärenden där Rättsmedicinalverket har åtagit sig att utföra ett uppdrag på begäran av en enskild, ska humanbiologiskt material få hanteras endast om samtycke till hanteringen har lämnats av den från vilken materialet har tagits eller, om personen är ett barn, barnets vårdnadshavare. Om samtycket tas tillbaka ska Rättsmedicinalverket vara skyldigt att förstöra det humanbiologiska materialet. Kravet på samtycke ska inte gälla uppdrag som har lämnats inom ramen för enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att kravet på samtycke ska gälla i ärenden då Rättsmedicinalverket utöver sin verksamhet i övrigt har åtagit sig att utföra uppdrag inom sitt ansvarsområde. Utredningen föreslår inte någon särskild reglering om samtycke när humanbiologiskt material från barn hanteras inom ramen för uppdrag från enskilda.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Riksdagens ombudsmän* påpekar att enskilda provgivare, till skillnad från vad som gäller prover av humanbiologiskt material i andra biobanker, i normalfallet inte har lämnat samtycke till att ett prov samlas in till och bevaras av Rättsmedicinalverket. Provgivarna har inte heller någon möjlighet att påverka myndighetens hantering av provet, t.ex. att få det förstört genom att återkalla eller begränsa ett tidigare lämnat samtycke. Riksdagens ombudsmän har förståelse för att en reglering utan krav på samtycke är ofrånkomlig i den utsträckning som krävs för att möjliggöra Rättsmedicinalverkets analys och hantering av proverna, men anser att det måste ställas höga krav på lagstiftarens intresseavvägningar för att regelverket inte ska medföra några onödiga integritetsinskränkningar för enskilda. *Kammarrätten i Stockholm* och *Polismyndigheten* anser att kravet på samtycke har avgränsats på ett tydligt sätt.

Skälen för regeringens förslag: Rättsmedicinalverkets huvuduppgift är att göra rättspsykiatriska, rättskemiska, rättsmedicinska och rättsgenetiska undersökningar och bedömningar på uppdrag av övriga myndigheter i rättsväsendet. Rättsmedicinalverket utför också uppgifter på uppdrag av andra myndigheter, hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Som *Riksdagens ombudsmän* påpekar har enskilda provgivare i många fall inte samtyckt till att prover samlas in till och bevaras av Rättsmedicinalverket, vilket ställer höga krav på att regelverket ger ett starkt skydd för enskildas personliga integritet.

Huruvida det krävs samtycke för den initiala hanteringen av humanbiologiskt material, framför allt i fråga om provtagning och undersökning, framgår av de författningar som ger stöd för hanteringen

(avsnitt 5.1). Exempel på när humanbiologiskt material kan tas och undersökas utan krav på samtycke är vid en rättsmedicinsk undersökning av en avliden person och vid kroppsbesiktning av en misstänkt. Krav på samtycke finns t.ex. i samband med en läkarundersökning i syfte att utfärda ett rättsintyg som avser en målsägande och vid medicinska åldersbedömningar i ärenden om uppehållstillstånd. För att Rättsmedicinalverket ska kunna göra undersökningar och bedömningar med hög kvalitet och bedriva verksamheten på ett ändamålsenligt sätt krävs att myndigheten har rätt att fortsatt hantera materialet för vissa ändamål. Det handlar t.ex. om att humanbiologiskt material behöver bevaras i syfte att kunna göra kompletterande undersökningar (avsnitt 5.6) eller undersökas för kvalitetssäkrings- och utbildningsändamål (avsnitt 5.4). I de fall den initiala hanteringen av humanbiologiskt material är författningsreglerad bedömer regeringen därför att det inte bör införas ett krav på samtycke för Rättsmedicinalverkets fortsatta hantering av materialet. Det gäller oavsett om det krävs samtycke för den initiala hanteringen. Regeringen anser därför, i enlighet med utredningens förslag som ingen remissinstans heller invänder mot, att humanbiologiskt material som huvudregel bör få hanteras med stöd av den nya lagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen även om hanteringen strider mot inställningen hos den från vilken materialet har tagits eller, om personen är avliden, en närstående till honom eller henne.

Utöver sin huvudsakliga uppgift att bistå bl.a. rättsväsendets myndigheter med undersökningar och bedömningar får Rättsmedicinalverket enligt 3 § förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket utföra uppdrag inom sitt ansvarsområde om verksamheten i övrigt medger det. Rättsmedicinalverket har möjlighet att med stöd av denna bestämmelse åta sig uppdrag från enskilda. Dessa uppdrag förutsätter att berörda personer medverkar frivilligt. Det finns t.ex. inte någon möjlighet för en enskild att tvinga fram ett prov från en presumtiv far genom att vända sig direkt till Rättsmedicinalverket med en begäran om att myndigheten ska göra en faderskapsundersökning. Den aktuella uppdragsverksamheten syftar i första hand till att tillgodose enskilda intressen. Det framstår därför inte som motiverat att Rättsmedicinalverket i dessa fall ska ha rätt att hantera humanbiologiskt material oberoende av den enskildes inställning. Den enskildes intresse av att kunna påverka hur materialet hanteras bör alltså väga tyngre. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att det bör ställas krav på att den enskilde samtycker till hanteringen. Om den som materialet har tagits från är ett barn, bör det i stället krävas att samtycke till hanteringen har lämnats av barnets vårdnadshavare.

Utredningen föreslår att kravet på samtycke i lagtexten ska uttryckas så att det gäller i ärenden då Rättsmedicinalverket utöver sin verksamhet i övrigt har åtagit sig att utföra ett uppdrag inom sitt ansvarsområde. Som *Kammarrätten i Stockholm* och *Polismyndigheten* påpekar är det emellertid inte helt tydligt vad som avses med detta. Avgrensningen bör därför göras på ett annat sätt. Det framstår inte heller som lämpligt att i lagen hänvisa till 3 § förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket, vilket kammarrätten förordar. Ett annat alternativ är att låta kravet på samtycke gälla i de fall där hanteringen av humanbiologiskt material inte är författningsreglerad. Det får förutsättas att det normalt finns någon form av författningsstöd när en myndighet, region eller kommun ger ett uppdrag

till Rättsmedicinalverket. Detsamma gäller uppdrag som lämnas inom ramen för enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst, eftersom sådan verksamhet är reglerad i bl.a. hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), patientlagen och socialtjänstlagen (2001:453). En avgränsning som undantar uppdrag från dessa aktörer gör det tydligt i vilka fall som det krävs samtycke från den enskilde. Regeringen anser mot denna bakgrund att Rättsmedicinalverket, i ärenden där verket har åtagit sig att utföra ett uppdrag på begäran av en enskild, bör få hantera humanbiologiskt material endast om samtycke till hanteringen har lämnats av den från vilken materialet har tagits eller, om personen är ett barn, barnets vårdnadshavare. Kravet på samtycke bör inte gälla uppdrag som har lämnats inom ramen för enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst.

Det är tänkbart att en person först samtycker till en viss hantering, men sedan ändrar uppfattning och inte längre vill medverka till hanteringen. Hanteringen av det humanbiologiska materialet bör då upphöra. Det framstår som en ändamålsenlig ordning att materialet i sådana fall förstörs. Den enskilde bör alltså inte ha någon möjlighet att få materialet utlämnat till sig. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att Rättsmedicinalverket bör vara skyldigt att förstöra materialet om den enskilde tar tillbaka sitt samtycke.

5.4 Hantering för vissa ändamål

Regeringens förslag: Rättsmedicinalverket ska, utöver sådan hantering som regleras i andra författningar, få bevara och undersöka humanbiologiskt material för följande ändamål:

- kvalitetssäkring, utvärdering och utvecklingsarbete
- utbildning
- forskning.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att ett godkännande enligt etikprovningsslagen ska vara en förutsättning för att humanbiologiskt material ska få hanteras för forskning inom myndigheten.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Riksdagens ombudsmän* instämmer i att det är angeläget för Rättsmedicinalverket att utvärdera och kvalitets-säkra sina arbetsmetoder och att detta får anses vara en nödvändig del av verksamheten. Det anses dock bli fråga om ett mycket långtgående integritetsintrång när det gäller forskning på prover som tagits utan samtycke och som det finns anledning att anta att den enskilde skulle ha motsatt sig. Riksdagens ombudsmän anser att detta inte kan rättfärdigas enbart genom ett godkännande enligt etikprovningsslagen. Förslaget bedöms därför för långtgående och inte motsvara de höga krav på skydd för den personliga integriteten som enligt Riksdagens ombudsmän bör upprätthållas i en reglering av detta slag.

Skälen för regeringens förslag: Den nya lagen föreslås i huvudsak behandla bevarande, utlämnande och förstöring av humanbiologiskt material. Det förekommer dock att Rättsmedicinalverket undersöker humanbiologiskt material för andra syften än det för vilket materialet togs

eller togs emot. Frågan om i vilken utsträckning hantering för nya ändamål ska vara tillåten bör lämpligen regleras i den nya lagen.

De undersökningar och bedömningar som Rättsmedicinalverket utför på uppdrag av rättsväsendets myndigheter är av stor betydelse för brottsbekämpningen. För att myndigheten ska kunna utföra sina uppgifter med hög kvalitet är det angeläget att den har möjlighet att kvalitetssäkra, utvärdera och utveckla sina arbetsmetoder. Sådant arbete kräver ibland att humanbiologiskt material kan bevaras och undersökas. Regeringen anser att intresset av att verksamheten kan bedrivas på ett ändamålsenligt sätt väger tyngre än de eventuella integritetsintrång som en sådan hantering kan innebära för enskilda. Rättsmedicinalverket bör därför få bevara och undersöka humanbiologiskt material om det behövs för kvalitetssäkring, utvärdering eller utvecklingsarbete.

Vid Rättsmedicinalverket bedrivs också en omfattande utbildningsverksamhet. Myndigheten är ansvarig för specialistutbildning i rättsmedicin och rättspsykiatri. Det förekommer också annan utbildning inom myndigheten. Hantering av humanbiologiskt material är en viktig del av utbildningen. Regeringen anser därför att Rättsmedicinalverket bör få bevara och undersöka humanbiologiskt material för utbildningsändamål.

Rättsmedicinalverket bedriver även ett omfattande forskningsarbete. Forskningen bidrar till att myndighetens undersökningar och utlåtanden bygger på vetenskaplig grund. Forskningen inom Rättsmedicinalverket har bl.a. gett upphov till allt säkrare analysmetoder. Rättsmedicinalverket har sedan den 1 juli 2020 ett uttryckligt uppdrag att ansvara för forskning av betydelse för verksamheten (2 § förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket). Mot denna bakgrund anser regeringen att det är angeläget att Rättsmedicinalverket även i fortsättningen har möjlighet att bedriva forskning som innefattar hantering av humanbiologiskt material. Rättsmedicinalverket bör därför få bevara och undersöka humanbiologiskt material för forskningsändamål.

Forskning som avser studier på humanbiologiskt material kräver normalt godkännande enligt etikprövningslagen (4 § 3–5 och 6 §). Etikprövningslagen ställer upp flera grundläggande krav som syftar till att skydda den enskilda människan och respekten för människovärdet vid forskning (7–11 §§). Lagen innehåller också en detaljerad reglering om information och samtycke (16–22 §§). När det gäller levande personer är huvudregeln att det krävs samtycke från forskningspersonen. Om forskning avser studier på biologiskt material som tidigare har tagits från en levande människa, ska det i stället vid ett godkännande bestämmas vilka krav som ska gälla i fråga om information och samtycke för användning av materialet. När det gäller avlidna personer ska bestämmelserna om information och samtycke i transplantationslagen och obduktionslagen tillämpas i stället för bestämmelserna i etikprövningslagen.

Riksdagens ombudsmän anser att forskning på prover som har tagits utan samtycke, och som det därtill finns anledning att anta att den enskilde skulle ha motsatt sig, medför ett långtgående integritetsintrång som inte kan rättfärdigas enbart genom ett godkännande enligt etikprövningslagen. Regeringen vill i detta sammanhang framhålla att etikprövningslagen ger ett starkt skydd mot onödiga integritetsintrång. Lagen ger även utrymme för nyanserade bedömningar i fråga om att väga risker för den personliga integriteten mot forskningens vetenskapliga värde. Den omständigheten

att en del av det humanbiologiska material som finns hos Rättsmedicinalverket har tagits genom påtvingade kroppsliga ingrepp utgör inte tillräckliga skäl för att införa ett förbud mot forskning inom myndigheten eller ett generellt krav på samtycke till sådan forskning. När det gäller humanbiologiskt material från levande personer framstår det i stället som en ändamålsenlig ordning att Etikprövningsmyndigheten, på samma sätt som i dag, bestämmer vad som ska gälla i fråga om information och samtycke för användning av materialet. Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning, vilken godtas av en stor majoritet av remissinstanserna, att det utöver krav på godkännande enligt etikprövningslagen inte bör ställas upp några ytterligare krav för att Rättsmedicinalverket ska få bevara och undersöka humanbiologiskt material för forskningsändamål.

Utredningen föreslår att ett godkännande enligt etikprövningslagen ska vara en förutsättning för att humanbiologiskt material ska få hanteras för forskning inom myndigheten. I de fall ett sådant godkännande behövs följer kravet på godkännande emellertid redan av etikprövningslagen. Med hänsyn till intresset av att undvika dubbelreglering anser regeringen att det inte bör tas in ett sådant krav i den aktuella bestämmelsen.

Som utredningen föreslår bör det framgå att bestämmelsen om hantering för vissa ändamål gäller utöver sådan hantering som regleras i andra författningar.

5.5 Utlämnande av humanbiologiskt material

Regeringens förslag: Rättsmedicinalverket ska få lämna ut humanbiologiskt material endast

- om det följer av en annan lag eller en förordning
- på begäran av en allmän domstol, en åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen
- för en undersökning inom hälso- och sjukvården avseende en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning
- för forskning
- för identifiering av en avliden person eller för gravsättning, på begäran av en utländsk myndighet
- om utlämnandet är nödvändigt på grund av fara för en enskilds liv eller allvarlig fara för en enskilds hälsa
- om det annars finns synnerliga skäl.

Humanbiologiskt material ska få lämnas ut för forskning som förutsätter godkännande enligt lagen om etikprövning av forskning som avser människor endast om ett sådant godkännande har lämnats.

Rättsmedicinalverkets beslut att lämna ut humanbiologiskt material enligt den nya lagen ska få förenas med villkor.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår inte att humanbiologiskt material ska få lämnas ut om det följer av en förordning, på begäran av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen, för andra ändamål än externa undersökningar när det gäller förfrågningar från rättsväsendets myndigheter, för andra

undersökningar inom hälso- och sjukvården än kliniska genetiska undersökningar eller om det finns synnerliga skäl. Utredningen föreslår att humanbiologiskt material ska få lämnas ut för utredning om brott på begäran av en utländsk myndighet. Utredningen föreslår att bestämmelsen om utlämnande ska omfatta prover som Rättsmedicinalverket har tagit eller tagit emot för undersökning och analys.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Riksdagens ombudsmän* anser att det är fråga om ett mycket långtgående integritetsintrång när det gäller forskning på prover som tagits utan samtycke och som det finns anledning att anta att den enskilde skulle ha motsatt sig. *Integritetsskyddsmyndigheten* anser att ett utlämnande av humanbiologiskt material som innehåller känsliga personuppgifter måste ske med stöd av artikel 9 i dataskyddsförordningen och att en granskning enligt etikprovninglagen inte innebär att mottagaren uppfyller förordningens krav. *Kammarrätten i Stockholm* påpekar att det inte framgår varför bestämmelsen om utlämnande för gravsättning, identifiering eller utredning om brott har begränsats till att avse förfrågningar från utländska myndigheter.

Skälen för regeringens förslag

Utlämnande av humanbiologiskt material bör regleras i den nya lagen

Rättsmedicinalverket får relativt ofta förfrågningar från olika aktörer som vill ta del av humanbiologiskt material som finns hos myndigheten. Det kan t.ex. handla om önskemål från forskare eller från hälso- och sjukvården. Det förekommer också att en anhörig till en avlidne person vill att material som härrör från den avlidne ska lämnas ut för begravningsändamål. I vissa fall, t.ex. när det gäller utlämnande för transplantation, framgår det av tillämplig lagstiftning att humanbiologiskt material får tas i anspråk utanför Rättsmedicinalverkets verksamhet. I många fall finns det emellertid inte någon författningsreglering som ger ledning för hur en begäran om utlämnande ska hanteras. Ett utlämnande av humanbiologiskt material kan leda till att materialet får större spridning än vad som annars hade varit fallet, vilket är negativt från integritets-synpunkt. Samtidigt kan ett utlämnande i vissa fall vara motiverat för att tillgodose viktiga allmänna eller enskilda intressen. Frågan om i vilka situationer Rättsmedicinalverket ska få lämna ut humanbiologiskt material bör därför regleras i den nya lagen. En utgångspunkt bör vara att humanbiologiskt material ska få lämnas ut endast om det finns rättsligt stöd för det. Vidare bör humanbiologiskt material få lämnas ut endast om de intressen som utlämnandet ska tillgodose väger tyngre än intresset av att begränsa spridningen av materialet.

När det gäller utlämnanden som ska regleras i den nya lagen uppkommer frågan om det bör finnas en generell möjlighet för en aktör som har lämnat humanbiologiskt material till Rättsmedicinalverket att få tillbaka materialet efter att det har undersökts. Utredningen föreslår inte någon sådan möjlighet och det efterfrågas inte heller av någon remissinstans. Utgångspunkten i den praktiska hanteringen tycks också vara att humanbiologiskt material som Rättsmedicinalverket har tagit emot bevaras hos myndigheten. Regeringen anser att det framstår som en ändamålsenlig ordning.

Utredningen föreslår att bestämmelsen om utlämnande ska omfatta prover som Rättsmedicinalverket har tagit eller tagit emot för undersökning och analys. Regeringen bedömer dock att allt humanbiologiskt material som finns hos Rättsmedicinalverket har tagits eller tagits emot för undersökning eller analys. Den föreslagna avgränsningen framstår därför som överflödig.

Utlämnande med stöd av annan författning

Humanbiologiskt material bör få lämnas ut med stöd av annan författning. Utredningens förslag är i detta avseende begränsat till situationer då ett utlämnande har stöd i lag. Enligt regeringen är det emellertid rimligt att ta höjd för att ett sådant författningsstöd kan finnas även i en förordning. En sådan reglering ligger i linje med vad som gäller för Rättsmedicinalverkets utlämnande av sekretesskyddade uppgifter till myndigheter och behandling av personuppgifter för att fullgöra uppgiftslämnande, se 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, 2 kap. 4 och 22 §§ brottsdatalagen (2018:1177) och 2 kap. 2 § lagen om Rättsmedicinalverkets behandling av personuppgifter. Rättsmedicinalverket bör mot denna bakgrund få lämna ut humanbiologiskt material om det följer av en annan lag eller en förordning. Ett sådant författningsstöd kan se ut på olika sätt. Det bör inte krävas att den aktuella författningen uttryckligen reglerar frågan om utlämnande. Det bör i stället vara tillräckligt att det av regleringen framgår att humanbiologiskt material fås ut i anspråk utanför Rättsmedicinalverkets verksamhet.

Utlämnande på begäran av rättsväsendets myndigheter

Utredningen föreslår att humanbiologiskt material ska få lämnas ut för en extern undersökning på begäran av en åklagare eller en allmän domstol med anledning av en förundersökning eller ett brottmål. Regeringen instämmer i att material bör få lämnas ut i dessa situationer. Av utredningens redogörelse framgår dock att det i dag förekommer utlämnanden i vissa närliggande situationer som inte omfattas av utredningens förslag.

Vid undersökningar enligt lagen om rättsintyg i anledning av brott tas prover på de personer som undersöks. Sådana prover lämnas till Polismyndigheten. Rättsintyg kan, förutom under en förundersökning, hämtas in vid utredning om brott enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, dvs. när det gäller brott begångna av den som inte har fyllt femton år. Bestämmelsen om utlämnande bör därför inte begränsas till förundersökningar och brottmål.

Enligt utredningens förslag ska humanbiologiskt material få lämnas ut på begäran av en åklagare eller allmän domstol. Rättsmedicinalverket ansvarar bl.a. för rättsmedicinsk medverkan på begäran av Polismyndigheten och Säkerhetspolisen (2 § 5 förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket). Det framstår inte som ändamålsenligt att kräva att en begäran om utlämnande i sådana fall ska göras av en åklagare eller allmän domstol. Utlämnande bör därför få ske även på begäran av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Det kan vidare konstateras att Rättsmedicinalverket ibland undersöker enstaka kvarlevor från människor i form av kropps- eller skelettdelar. Om

kvarlevorna kan identifieras lämnas de till Polismyndigheten. Regeringen ser inte skäl att ifrågasätta denna hantering. Eftersom det i sådana fall inte behövs någon ytterligare undersökning av materialet bör det inte krävas att utlämnandet sker för en extern undersökning.

Det förekommer också att Polismyndigheten behöver få del av humanbiologiskt material för träning av tjänstehundar. Regeringen anser att det finns starka skäl för att Rättsmedicinalverket i dessa situationer ska kunna lämna ut nödvändigt material till Polismyndigheten.

Sammanfattningsvis bör Rättsmedicinalverket få lämna ut humanbiologiskt material på begäran av en allmän domstol, en åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen. Bestämmelsen bör inte vara begränsad till utlämnande för vissa ändamål.

Utlämnande för en undersökning inom hälso- och sjukvården

Utredningen föreslår vidare att humanbiologiskt material ska få lämnas ut för en klinisk genetisk undersökning inom hälso- och sjukvården avseende en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning. Det kan t.ex. handla om att en person har avlidit av en sjukdom som kan vara ärftlig. Regeringen instämmer i att det bör vara tillåtet att lämna ut material för detta ändamål. Av utredningens redogörelse framgår emellertid att humanbiologiskt material i dag lämnas ut till hälso- och sjukvården även för andra ändamål. Vid en rättsmedicinsk undersökning av en avliden person tas i vissa fall ett s.k. ankomstprov för att kontrollera om den avlidne bär på smitta av hiv eller hepatit C. Proverna analyseras av en region. Regeringen finner inte anledning att ifrågasätta denna hantering. I dessa fall är det inte fråga om en klinisk genetisk undersökning. Humanbiologiskt material bör mot denna bakgrund få lämnas ut för en undersökning inom hälso- och sjukvården avseende en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning.

Utlämnande för forskning

Det humanbiologiska material som finns hos Rättsmedicinalverket är även av stor betydelse från forskningssynpunkt. Ett motsvarande material finns inte i andra samlingar av prover från människor. Det finns därför ett intresse från forskare som är verksamma utanför Rättsmedicinalverket att få ta del av det humanbiologiska material som finns hos myndigheten. I Rättsmedicinalverkets uppdrag ingår också att särskilt ansvara för stöd åt forskning av betydelse för verksamheten (2 § 9 förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket). Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning att humanbiologiskt material bör få lämnas ut för forskning. I de fall forskningen förutsätter godkännande enligt etikprövningslagen bör materialet få lämnas ut endast om ett sådant godkännande har lämnats. *Riksdagens ombudsmän* anser att detta innebär ett mycket långtgående integritetsintrång när det gäller forskning på prover som tagits utan samtycke och som det finns anledning att anta att den enskilde skulle ha motsatt sig. Regeringen anser, av samma skäl som när det gäller forskning inom Rättsmedicinalverket, att det inte bör ställas upp några ytterligare krav för utlämnande utöver kravet på godkännande enligt etikprövningslagen (avsnitt 5.4). *Integritetsskyddsmyndigheten* anser att

ett utlämnande av humanbiologiskt material som innehåller känsliga personuppgifter måste ske med stöd av artikel 9 i dataskyddsförordningen och att en granskning av mottagaren enligt etikprövningslagen inte innebär att förordningens krav är uppfyllda. Regeringen konstaterar att det i bestämmelserna i artikel 9.2 g i dataskyddsförordningen och 3 kap. 3 § lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, vilka rör behandling som är nödvändig för ett viktigt allmänt intresse, finns stöd för den behandling av känsliga personuppgifter som är nödvändig i Rättsmedicinalverkets verksamhet (prop. 2019/20:106 s. 47). Som anförs ovan ingår det i Rättsmedicinalverkets uppdrag att stödja forskning av betydelse för verksamheten. Det nu aktuella förslaget innebär att Rättsmedicinalverket får ett uttryckligt författningsstöd för att lämna ut humanbiologiskt material för forskning. Regeringen bedömer mot denna bakgrund att den behandling av känsliga personuppgifter som kan aktualiseras vid sådana utlämnanden är nödvändig i Rättsmedicinalverkets verksamhet och därmed förenlig med dataskyddsförordningen.

Utlämnande på begäran av en utländsk myndighet

Det förekommer vidare att Rättsmedicinalverket får del av humanbiologiskt material från avlidna personer som har sitt ursprung utanför Sverige. I sådana fall kan det hända att en utländsk myndighet begär att materialet ska lämnas ut för utredning om brott, identifiering eller gravsättning. Utredningen föreslår att Rättsmedicinalverket i dessa fall bör ha möjlighet att tillgodose en sådan begäran. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att humanbiologiskt material bör få lämnas ut för identifiering av en avliden person eller för gravsättning, på begäran av en utländsk myndighet. När det gäller utredning om brott anser regeringen dock att en sådan begäran bör hanteras enligt de regler som gäller för det internationella straffrättsliga samarbetet, dvs. lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål och lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder. Det innebär att en utländsk myndighet inte bör ha möjlighet att vända sig direkt till Rättsmedicinalverket med en begäran om att humanbiologiskt material ska lämnas ut för utredning om brott. En ansökan om rättslig hjälp eller begäran om verkställighet av en europeisk utredningsorder får i stället framställas i enlighet med de aktuella regelverken. Den svenska åklagare som hanterar ärendet om rättslig hjälp eller verkställighet av en europeisk utredningsorder kommer då att ha möjlighet att begära att materialet lämnas ut från Rättsmedicinalverket med stöd av den bestämmelse som föreslås ovan.

Kammarrätten i Stockholm efterfrågar ett klagörande av varför bestämmelsen bör begränsas till förfrågningar från utländska myndigheter. Som framgår ovan anser regeringen att humanbiologiskt material också bör få lämnas ut på begäran av en allmän domstol, en åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen och att den bestämmelsen inte bör vara begränsad till utlämnande för vissa ändamål.

Utlämnande på grund av fara för enskilds liv eller hälsa

Det finns också situationer där humanbiologiskt material kan behöva lämnas ut från Rättsmedicinalverket av säkerhetsskäl. Det kan exempelvis röra sig om obduktion av avlidna efter en radioaktiv olycka. Human-

biologiskt material som är radioaktivt kan då behöva lämnas ut till särskilda laboratorier med anpassad skyddsutrustning. Humanbiologiskt material bör därför få lämnas ut om det är nödvändigt på grund av fara för en enskilds liv eller allvarlig fara för en enskilds hälsa.

En ventil för utlämnande i andra situationer

Utredningen har identifierat ett antal situationer där Rättsmedicinalverket bör få lämna ut humanbiologiskt material. Regeringen föreslår, förutom dessa situationer, också vissa tillägg i förhållande till utredningens förslag. Eftersom Rättsmedicinalverkets verksamhet är mångfacetterad kan det dock inte uteslutas att det finns ytterligare situationer där ett utlämnande skulle vara motiverat. För att myndigheten ska ha möjlighet att hantera sådana situationer på ett ändamålsenligt sätt bör det införas en ventil som innebär att humanbiologiskt material får lämnas ut även i andra fall än de som särskilt pekats ut. För att minimera integritetsriskerna med en sådan bestämmelse bör det ställas höga krav för att materialet ska få lämnas ut. Regeringen anser mot denna bakgrund att Rättsmedicinalverket bör få lämna ut humanbiologiskt material om det finns synnerliga skäl för det.

I detta sammanhang finns det anledning att beröra frågan om utlämnande av humanbiologiskt material för begravningsändamål på begäran av en anhörig till en avliden (jfr JO:s beslut den 15 oktober 2019 i ärende 1138-2018). Inledningsvis konstateras att den föreslagna lagen inte omfattar hela människokroppar (avsnitt 5.2). Vid dödsfall i Sverige ska bevis om dödsfallet (dödsbevis) utfärdas utan dröjsmål. Om förhållandena vid ett dödsfall är sådana att det kan finnas skäl för en rättsmedicinsk undersökning ska dödsfallet anmälas till Polismyndigheten. Efter den utredning som kan behövas ska Polismyndigheten lämna dödsbeviset till Skatteverket tillsammans med ett tillstånd till gravsättning eller kremering (4 kap. 2 och 4 §§ begravningslagen). Vid en rättsmedicinsk obduktion ska biologiskt material som har tagits ut ur kroppen för undersökning läggas tillbaka i kroppen när obduktionen har slutförts, om inte syftet med obduktionen kräver att materialet tas till vara för undersökning under en längre tid (5 § obduktionslagen). Stoffet efter en avliden ska kremeras eller gravsättas snarast möjligt och senast en månad efter dödsfallet. Skatteverket får dock medge anstånd med kremeringen eller gravsättningen, om det finns särskilda skäl för det (5 kap. 10 § begravningslagen). Den aktuella regleringen ger vid handen att en kropp som har varit föremål för en rättsmedicinsk obduktion så snart som möjligt ska kremeras eller gravsättas. Visst material som har tagits från kroppen får dock bevaras hos Rättsmedicinalverket om det krävs med hänsyn till syftet med obduktionen. Varken begravningslagen eller obduktionslagen innehåller några bestämmelser om kremering eller gravsättning av sådant material. Eftersom det humanbiologiska materialet i dessa fall bevaras hos Rättsmedicinalverket med hänsyn till syftet med obduktionen, torde det endast i sällsynta undantagsfall bli aktuellt att lämna ut materialet för begravningsändamål på begäran av en anhörig till en avliden. Sådana förfrågningar bör lämpligen kunna hanteras inom ramen för den föreslagna ventilen.

Rättsmedicinalverkets beslut att lämna ut material bör få förenas med villkor

När Rättsmedicinalverket lämnar ut humanbiologiskt material upphör myndighetens möjlighet att kontrollera hur materialet hanteras. För att säkerställa att materialet hanteras på ett korrekt sätt och inte får onödig spridning kan det i vissa situationer finnas skäl att förena ett utlämnande med villkor. Som exempel på sådana villkor kan nämnas att materialet ska förvaras på ett visst sätt och att mottagaren inte får lämna materialet vidare. Regeringen anser mot denna bakgrund att Rättsmedicinalverkets beslut att lämna ut humanbiologiskt material enligt den nya lagen bör få förenas med villkor.

5.6 Bevarande och förstöring av humanbiologiskt material

Regeringens förslag: Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska få meddela ytterligare föreskrifter om bevarande och förstöring av humanbiologiskt material.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att prover ska bevaras hos Rättsmedicinalverket. Utredningen föreslår också att det ska införas en upplysning om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan meddela närmare föreskrifter om bevarande och förstöring av prover och en bestämmelse om vad som ska vara vägledande vid utformningen av de närmare föreskrifterna.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Riksdagens ombudsmän* anser att förslaget ger Rättsmedicinalverket omfattande möjligheter att bevara prover utan fastslagna tidsgränser. *Dataskydd.net* anser att det inte är en bra ordning att gallringsbestämmelser meddelas av regeringen.

Skälen för regeringens förslag: Rättsmedicinalverket hanterar humanbiologiskt material i flera typer av ärenden. Materialet undersöks med olika metoder och för skilda ändamål. Behovet av att bevara humanbiologiskt material varierar beroende på ärendetyp. Även hållbarheten hos olika prover har betydelse för bevarandetiden. Vissa prover har i det närmaste obegränsad hållbarhetstid, medan andra är mer flyktiga. Bevarandetiden skiljer sig därför mellan olika typer av ärenden. Visst material från rättsmedicinska obduktioner bevaras tills vidare. Ett skäl till det är att vissa brott, t.ex. mord, saknar preskriptionstid och att en förnyad undersökning kan vara av avgörande betydelse för en brottsutredning. I ärenden om drogfrihetsanalys på uppdrag av behandlingshem bevaras proverna i högst två månader. Skälet till det är att ärendet hos uppdragsgivaren i sådana fall avslutas kort tid efter undersökningen. Mellan dessa ytterligheter förekommer en rad olika bevarandetider.

Frågan om hur länge humanbiologiskt material bör bevaras hos Rättsmedicinalverket innefattar en avvägning mellan å ena sidan behovet av och de faktiska möjligheterna att bevara materialet och å andra sidan de integritetsrisker som är förenade med en fortsatt hantering. Hur tungt dessa

olika aspekter väger skiljer sig åt mellan olika typer av ärenden. En reglering av bevarandetider som ger både goda förutsättningar för verksamheten och ett starkt integritetsskydd kommer därför med nödvändighet att vara förhållandevis detaljerad. Regeringen anser, till skillnad från *Dataskydd.net*, att sådana mer detaljerade föreskrifter lämpligen bör meddelas på lägre normgivningsnivå än lag. Detta innebär inte, till skillnad från vad *Riksdagens ombudsmän* anger, att det kommer att saknas fastslagna tidsgränser. Tvärtom ges förutsättningar för en mer omfattande och detaljerad reglering än vad som hade varit lämpligt att ta in i lag.

Utredningen föreslår en huvudregel i lag om att prover ska bevaras hos Rättsmedicinalverket. Regeringen ser dock inte något större värde i en så allmänt hållen lagbestämmelse. Utredningen föreslår även en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan meddela närmare föreskrifter om bevarande och förstöring av prover. För att säkerställa att det finns tillräckligt stöd för att meddela de föreskrifter som behövs anser regeringen att det i lagen i stället bör tas in ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter om bevarande och förstöring av humanbiologiskt material.

Utredningen föreslår dessutom att det i lagen ska anges att provernas hållbarhet och användbarhet för det eller de ändamål de hanteras för ska vara vägledande vid utformningen av föreskrifterna om tiden för bevarande och förstöring. Regeringen instämmer i att dessa aspekter, tillsammans med de integritetsrisker som är förenade med en fortsatt hantering, är viktiga utgångspunkter när bevarandetiden ska regleras. Detta framstår dock närmast som en självklarhet och regeringen bedömer därför att frågan inte behöver regleras i lag.

5.7 Tillgången till humanbiologiskt material

<p>Regeringens förslag: Rättsmedicinalverket ska se till att tillgången till humanbiologiskt material begränsas till det som var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.</p>

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I utredningens förslag nämns inte uttryckligen vem som ansvarar för att begränsa tillgången till humanbiologiskt material.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* anser att det är oklart om det är den aktuella tjänstemannen som ska bedöma vilken tillgång som behövs.

Skälen för regeringens förslag: Humanbiologiskt material kan innehålla information som är särskilt integritetskänslig. För att minska risken för obehövlig integritetsintrång i samband med hantering av sådant material anser regeringen att det bör införas en bestämmelse som begränsar den krets av personer som har tillgång till materialet. Enligt den dataskyddsreglering som gäller för Rättsmedicinalverket ska tillgången till personuppgifter begränsas till det som var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter (3 kap. 6 § brottsdatalagen och 2 kap. 5 §

lagen om Rättsmedicinalverkets behandling av personuppgifter). En motsvarande reglering framstår som ändamålsenlig även när det gäller tillgången till humanbiologiskt material. *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* anser att det med utredningens förslag är oklart om det är den aktuella tjänstemannen som ska bedöma vilken tillgång som behövs. Regeringen anser att det formella ansvaret för att begränsa tillgången till humanbiologiskt material bör ligga på myndigheten, även om det i praktiken kommer att vara enskilda tjänstemän som vidtar de tekniska och organisatoriska åtgärder som behövs för att begränsa tillgången till humanbiologiskt material. Att Rättsmedicinalverket uttryckligen pekas ut i bestämmelsen ligger också i linje med regleringen av myndighetens behandling av personuppgifter för brottsbekämpande ändamål (3 kap. 6 § brottsdatalagen och 1 kap. 8 § lagen om Rättsmedicinalverkets behandling av personuppgifter). Bestämmelsen bör därför utformas så att Rättsmedicinalverket ska se till att tillgången till humanbiologiskt material begränsas till det som var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

5.8 Överklagande

Regeringens förslag: Beslut enligt den nya lagen ska inte få överklagas.

Utredningens förslag innehåller inte någon överklagandebestämmelse.

Remissinstanserna uttalar sig inte i frågan.

Skälen för regeringens förslag: Rättsmedicinalverket kommer att kunna meddela beslut enligt den nya lagen. Det kan t.ex. röra sig om ett beslut att inte lämna ut humanbiologiskt material på begäran av en enskild. Frågan om beslut enligt den nya lagen ska kunna överklagas bör lämpligen regleras i lagen. Regeringen bedömer att lagen inte ger upphov till några sådana rättigheter eller skyldigheter som medför en rätt till domstolsprövning enligt den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Inte heller i övrigt finns det anledning att införa en möjlighet att överklaga Rättsmedicinalverkets beslut enligt den nya lagen. Beslut enligt den nya lagen bör därför inte få överklagas.

6 Förbättrat underlag för rättspsykiatriska undersökningar och paragraf 7-intyg

6.1 Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsverksamhet

En huvuduppgift inom Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet är att på uppdrag av domstol undersöka om det finns medicinska förutsättningar att överlämna en misstänkt till rättspsykiatrisk vård eller

om den misstänkte har begått brottet under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Rättsmedicinalverket genomför rättspsykiatriska undersökningar enligt lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning och lämnar läkarintyg enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. (personutredningslagen), s.k. paragraf 7-intyg.

Beslut om en rättspsykiatrisk undersökning får bara meddelas om den misstänkte har erkänt gärningen eller övertygande bevisning har lagts fram om att han eller hon har begått den. Rätten får inte bestämma att någon ska överlämnas till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning utan att en rättspsykiatrisk undersökning har gjorts i målet, förutom om den misstänkte redan genomgår sådan vård. En rättspsykiatrisk undersökning ska utföras med största möjliga skyndsamhet. Den ska anpassas efter domstolens syfte med undersökningen och övriga omständigheter i det enskilda fallet. Ett utlåtande om undersökningen ska utan dröjsmål ges in till rätten sedan undersökningsarbetet har avslutats. Utlåtandet ges in inom fyra veckor, om den misstänkte är häktad, och annars inom sex veckor från det att beslutet om undersökning kom in till undersökningsenheten. Rätten får medge anstånd, om det finns synnerliga skäl, se 2, 3 och 6 §§ lagen om rättspsykiatrisk undersökning. Varje år genomförs ungefär 500 rättspsykiatriska undersökningar. Det rättspsykiatriska utlåtandet baserar sig oftast på en medicinsk-psykiatrisk utredning, en forensisk socialutredning, en psykologutredning och en omvårdnadsutredning. Den misstänkte undersöks av ett utredningsteam bestående av en rättspsykiater, en forensisk socialutredare, en psykolog och omvårdnadspersonal. Undersökningen omfattar samtal, observationer och tester. Dessutom kan handlingar och journaler hämtas in från t.ex. vårdkontakter, Kriminalvården, Migrationsverket och socialtjänsten.

När det finns skäl till det får rätten förordna en läkare att avge ett paragraf 7-intyg. En förutsättning är att den misstänkte har erkänt gärningen eller det finns sannolika skäl för misstanken att han eller hon har begått brottet. Om rätten särskilt anger det i förordnandet, ska intyget omfatta de medicinska förutsättningarna för att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning (7 § personutredningslagen). Varje år inhämtas drygt 1 000 paragraf 7-intyg. Undersökningen genomförs av en specialist i rättspsykiatri. Undersökningsläkaren samtalar med den misstänkte personen i ungefär en timme. Läkaren har tillgång till förundersökningen och kan även beställa kopior på den misstänkte personens journaler från t.ex. hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Paragraf 7-intyg inhämtas ofta i syfte att bedöma om det finns anledning att genomföra en rättspsykiatrisk undersökning.

6.2 Uppgifter från enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst

Regeringens förslag: Uppgifter om en misstänkt som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning eller ett paragraf 7-intyg ska trots tystnadsplikt lämnas ut från enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna, däribland *Polismyndigheten, Riksdagens ombudsmän, Riksföreningen Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri* och *Rättsmedicinalverket*, tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. Riksdagens ombudsmän anser att det inte framstår som motiverat att särbehandla uppgiftsinhämtande från privata aktörer inom hälso- och sjukvård och socialtjänst. Enligt Polismyndigheten är det viktigt att Rättsmedicinalverket har samma förutsättningar att få ett fullgott underlag för sina bedömningar oberoende av i vilken form hälso- och sjukvården ges. *Sveriges Kommuner och Regioner* anser att det finns ett berättigat behov av en utökad uppgiftsinhämtning för Rättsmedicinalverket, men att ytterligare material inte bör hämtas in slentrianmässigt. *Sveriges advokatsamfund* anser i linje med detta att det bör införas en reglering som uttryckligen anger att det ska göras en proportionalitetsavvägning innan uppgifter hämtas in.

Skälen för regeringens förslag: En person som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Frågan om en tilltalad lider av en allvarlig psykisk störning har därför stor betydelse för domstolens ställningstagande i påföljdsfrågan. Att den tilltalade får ett eventuellt vårdbehov tillgodosett ligger i både den enskildes och samhällets intresse. Av rättssäkerhetsskäl är det mycket viktigt att Rättsmedicinalverkets utredningar är fullständiga och håller hög kvalitet. Rättspsykiatriska undersökningar och paragraf 7-intyg bör därför baseras på ett gediget underlag.

Det är vanligt att personer som undersöks vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska enheter har haft tidigare kontakter med psykiatri, annan hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Uppgifter från dessa verksamheter kan ge viktig information om personens tidigare psykiska störningar, sjukdomsförlopp, vårdkontakter och sociala omständigheter. Från en verksamhet där sekretess gäller enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, ska det utan hinder av sekretessen lämnas ut sådana uppgifter om en misstänkt som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning eller ett paragraf 7-intyg. Detsamma gäller uppgifter om den misstänkte som behövs för ett utlåtande av en chefsöverläkare samt Socialstyrelsens yttrande över ett paragraf 7-intyg eller ett utlåtande av en chefsöverläkare (14 § lagen om rättspsykiatrisk undersökning och 8 § personutredningslagen). Det innebär att uppgifter kan hämtas in från offentligt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst. När det gäller enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst saknas emellertid motsvarande uppgiftsskyldighet.

Hälso- och sjukvård och socialtjänst bedrivs i allt större utsträckning i privat regi, t.ex. privata vårdkliniker och privata behandlingshem. Rättsmedicinalverkets möjligheter att ta del av uppgifter har därmed minskat. Den misstänkte kan visserligen välja att samtycka till att uppgifter hämtas in, men i många fall vill den misstänkte över huvud taget inte medverka till den rättspsykiatriska utredningen. Att stora delar av hälso- och sjukvården och socialtjänsten inte omfattas av reglerna om uppgiftsskyldighet innebär att Rättsmedicinalverkets underlag i många fall blir ofullständigt, vilket i förlängningen kan leda till felaktiga påföljdsval.

Regeringen anser, i likhet med utredningen, *Riksdagens ombudsmän och Polismyndigheten*, att det inte bör ha någon betydelse om den person som undersöks har förekommit i offentligt eller enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Uppgifter som behövs för Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska utredningar bör i båda fallen kunna lämnas ut. En reglering som omfattar privata vårdgivare finns redan när det gäller uppgifter som behövs för en rättsmedicinsk undersökning eller ett rättsintyg, se 6 kap. 15 § 3 patientsäkerhetslagen (2010:659) och 7 § lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott. Regeringen anser därför att det bör införas en möjlighet att hämta in uppgifter från enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst om det behövs för en rättspsykiatrisk undersökning eller ett paragraf 7-intyg.

Sekretess inom hälso- och sjukvården regleras i 25 kap. 1–5 §§ OSL. För enskilt bedriven verksamhet gäller i stället bestämmelser om tystnadsplikt. Den som tillhör eller har tillhört hälso- och sjukvårdspersonalen inom den enskilda hälso- och sjukvården får inte obehörigen röja vad han eller hon i sin verksamhet har fått veta om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Som obehörigt röjande anses inte att någon fullgör sådan uppgiftsskyldighet som följer av lag eller förordning (6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen). Bestämmelserna om uppgiftsskyldighet i lagen om rättspsykiatrisk undersökning och personutredningslagen bör därför kompletteras med hänvisningar till uppgifter som omfattas av tystnadsplikt enligt 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen.

Sekretess inom socialtjänstverksamhet regleras i 26 kap. 1 § OSL. Med socialtjänst jämställs verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade. För enskilt bedriven verksamhet gäller i stället bestämmelser om tystnadsplikt. Den som är eller har varit verksam inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som avser insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) får inte obehörigen röja vad han eller hon därvid har fått veta om enskildas personliga förhållanden (15 kap. 1 § socialtjänstlagen och 29 § LSS). Bestämmelserna om uppgiftsskyldighet i lagen om rättspsykiatrisk undersökning och personutredningslagen bör därför kompletteras med hänvisningar till uppgifter som omfattas av tystnadsplikt enligt 15 kap. 1 § socialtjänstlagen och 29 § LSS.

Som *Sveriges Kommuner och Regioner* och *Sveriges advokatsamfund* påpekar bör uppgifter inte hämtas in slentrianmässigt. Regeringen anser att detta följer redan av det nuvarande kravet på att uppgifterna ska behövas för en rättspsykiatrisk undersökning eller ett paragraf 7-intyg. Advokatsamfundet anser att det dessutom bör göras en proportionalitetsavvägning innan uppgifterna hämtas in. Regeringen bedömer dock att ett sådant krav inte skulle vara särskilt meningsfullt. Det är nämligen svårt att göra en nyanserad bedömning av behovet av uppgifterna innan det är känt vilka uppgifter som finns hos de aktuella verksamheterna. Det framstår inte heller som motiverat att i detta avseende göra skillnad mellan uppgifter från offentligt respektive enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst.

6.3 Uppgifter från vissa myndigheter

Regeringens förslag: Uppgifter om en misstänkt som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning ska trots vissa sekretessbestämmelser lämnas ut från Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Kriminalvården, Migrationsverket och Totalförsvarets plikt- och provningsverk.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det, däribland *Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Justitiekanslern, Kammarrätten i Stockholm, Kriminalvården, Migrationsverket, Totalförsvarets plikt- och provningsverk, Rättsmedicinalverket, Svea hovrätt* och *Åklagarmyndigheten*. *Riksdagens ombudsmän* anser att förslaget är mycket långtgående och i många fall kommer innebära att det sker en omfattande kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Det finns också en betydande risk för att uppgifter som inte behövs för undersökningen, s.k. överskottsinformation, kommer att lämnas över till Rättsmedicinalverket och att kartläggningen därmed blir onödigt omfattande. Enligt Riksdagens ombudsmän är det därmed tveksamt om den föreslagna begränsningen av rättighetsskyddet enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är proportionerlig. *Integritetsskyddsmyndigheten* anser att förslaget är alltför långtgående i den del som gäller uppgifter från Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Integritetsskyddsmyndigheten föreslår dessutom att uppgifter som lämnas till Rättsmedicinalverket ska vara absolut nödvändiga för den rättspsykiatriska undersökningen. *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* motsätter sig förslaget med hänvisning till den befintliga möjligheten att lämna ut sekretesskyddade uppgifter om det är uppenbart att intresset av att uppgifterna lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Förbundet anser också att förslaget inte kan motiveras med att den nuvarande ordningen är arbetskrävande för myndigheterna. *Riksföreningen Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri* motsätter sig förslaget eftersom uppgifterna har hämtats in av myndigheterna i ett syfte som saknar koppling till rättspsykiatriska undersökningar och Rättsmedicinalverkets verksamhet. Föreningen påpekar också att uppgifter som den enskilde har lämnat till Arbetsförmedlingen och Migrationsverket inte behöver vara sanningsenliga. *Sveriges advokatsamfund* anser att det bör införas en reglering som uttryckligen anger att det ska göras en proportionalitetsavvägning innan uppgifter hämtas in. *Polismyndigheten* anser att uppgiftsskyldigheten bör gälla även paragraf 7-intyg, men påpekar att det är svårt att förutspå i vilken utsträckning en sådan möjlighet faktiskt kommer att användas. *Kriminalvården* anser att det bör övervägas om bestämmelsen bör omfatta även uppgifter hos domstol som framkommer vid bl.a. särskild personutredning.

Skälen för regeringens förslag

Det finns behov av uppgifter från vissa myndigheter

Inom ramen för rättspsykiatriska undersökningar förekommer det att Rättsmedicinalverket vänder sig till ett antal olika myndigheter för att få del av uppgifter om den misstänkte. De myndigheter som enligt

Rättsmedicinalverket kan ha betydelsefull information är Migrationsverket, Kriminalvården, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Totalförsvarets plikt- och prövningsverk. I den utsträckning som uppgifter hos dessa myndigheter avser hälso- och sjukvård eller socialtjänst gäller redan i dag en skyldighet att lämna ut uppgifter. Myndigheterna har också möjlighet att lämna ut uppgifter med stöd av generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL, om det är uppenbart att intresset av att uppgifterna lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda.

Vid vissa rättspsykiatriska undersökningar förekommer det att Migrationsverket är den enda myndighetskontakt som den misstänkte har haft i Sverige, t.ex. när den misstänkte har varit i Sverige endast en kortare tid. I dessa fall saknas ofta uppgifter om den misstänkte från hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Uppgifter från Migrationsverkets utredning i ett ärende om uppehållstillstånd, t.ex. om den misstänktes tidigare levnadsförhållanden, kan då vara av central betydelse. *Riksföreningen Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatrin* påpekar att de uppgifter som den misstänkte har lämnat till bl.a. Migrationsverket inte behöver vara sanningsenliga. Regeringen bedömer dock att det som en naturlig del i en rättspsykiatrisk undersökning ingår att värdera och ifrågasätta uppgifter från den misstänkte, oavsett i vilket sammanhang som uppgifterna har lämnats. Även Kriminalvården har uppgifter som kan vara relevanta för en rättspsykiatrisk undersökning. Vistelsen på en kriminalvårdsanstalt ställer t.ex. stora krav på förmågan att fungera i ofrivillig social samvaro med andra personer, både andra intagna och myndighetens personal. Uppgifter om hur en person har hanterat sådana situationer kan vara betydelsefulla för bedömningen av den misstänktes psykiska tillstånd. Hos Försäkringskassan finns underlag för bedömning av exempelvis sjukpenning, utvecklingsersättning och aktivitetsstöd, liksom bedömningar som har gjorts av den enskildes arbetsförmåga. Dessa uppgifter kan vara betydelsefulla för bedömningen av den misstänktes psykiska hälsa. Även för Arbetsförmedlingens del gäller att utredningar som gjorts inom myndigheten ofta utgör viktig bakgrundsinformation. Uppgifter från bl.a. Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen kan också vara betydelsefulla för att bedöma den misstänktes psykiska tillstånd över tid. Totalförsvarets plikt- och prövningsverk har material bl.a. i form av standardiserade bedömningar från mönstring. Mönstringen omfattar medicinska och psykologiska undersökningar samt annan utredning av personliga förhållanden. Uppgifterna är viktiga som bakgrundsmaterial och för att göra jämförelser över tid. Betydelsen av uppgifter från Totalförsvarets plikt- och prövningsverk kommer troligen att öka på grund av återinförandet av allmän värnplikt. Regeringen bedömer mot denna bakgrund att det finns ett behov av uppgifter från de aktuella myndigheterna. En uppgiftsskyldighet bör därför övervägas.

Det bör införas en uppgiftsskyldighet

Regeringen anser att det av rättssäkerhetsskäl är angeläget att rättspsykiatriska undersökningar bygger på ett gediget underlag. Om det saknas relevanta uppgifter från hälso- och sjukvården och socialtjänsten eller om den misstänkte inte medverkar till undersökningen kan det finnas ett påtagligt behov av kompletterande uppgifter. Det integritetsintrång som

kan uppstå om Rättsmedicinalverket får tillgång till uppgifter från vissa utpekade myndigheter framstår i sammanhanget som förhållandevis begränsat. Det bör särskilt framhållas att uppgifterna omfattas av ett sekretesskydd hos Rättsmedicinalverket och, i den utsträckning som de tas in ett utlåtande, hos domstol (25 kap. 1 § och 35 kap. 13 § OSL). Den dataskyddsreglering som gäller för Rättsmedicinalverket säkerställer också att personuppgifterna behandlas korrekt och utan onödiga integritetsintrång. I den utsträckning som det kan bli fråga om kartläggning av enskildas personliga förhållanden anser regeringen, trots den tveksamhet som *Riksdagens ombudsmän* ger uttryck för, att den aktuella begränsningen inte går utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet att bidra till hög kvalitet i rättspsykiatriska utlåtanden. Den omständigheten som *Riksföreningen Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatri* tar upp att uppgifterna har samlats in för andra ändamål än rättspsykiatriska undersökningar utgör inte ett skäl mot att införa en uppgiftsskyldighet. Det avgörande bör i stället vara vilken betydelse som uppgifterna har vid rättspsykiatriska undersökningar. *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* motsätter sig en uppgiftsskyldighet med hänvisning till den befintliga möjligheten att lämna ut sekretesskyddade uppgifter om det är uppenbart att intresset av att uppgifterna lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda (10 kap. 27 § OSL). Rättsmedicinalverket genomför årligen ett stort antal rättspsykiatriska undersökningar. Tillgången till relevanta uppgifter bör inte vara beroende av hur de aktuella myndigheterna tillämpar generalklausulen i det enskilda fallet. Av utredningens betänkande framgår också att tillämpningen skiljer sig åt mellan myndigheterna. Regeringen bedömer mot denna bakgrund att generalklausulen inte är tillräcklig för att säkerställa att Rättsmedicinalverket får del av alla de uppgifter som behövs för rättspsykiatriska undersökningar.

Regeringen anser sammantaget att behovet av uppgifter från de aktuella myndigheterna väger tyngre än det intrång i den personliga integriteten som uppgiftslämnandet kan innebära. Det bör därför införas en uppgiftsskyldighet för Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Kriminalvården, Migrationsverket och Totalförsvarets plikt- och prövningsverk.

Uppgiftsskyldigheten bör inte vara mer omfattande än nödvändigt

På samma sätt som när det gäller uppgifter från hälso- och sjukvården och socialtjänsten bör uppgifter få hämtas in endast om de behövs för en rättspsykiatrisk undersökning. Regeringen finner inte anledning att, som *Integritetsskyddsmyndigheten* föreslår, gå längre än så och föreslå ett krav på att uppgifterna ska vara absolut nödvändiga. I enlighet med ställningstagandet om uppgifter från hälso- och sjukvården och socialtjänsten i avsnitt 6.2 anser regeringen inte heller att det bör införas en proportionalitetsbestämmelse, vilket efterfrågas av *Sveriges advokatsamfund*.

För att undvika onödiga integritetsintrång bör uppgiftsskyldigheten inte vara mer omfattande än nödvändigt. Skyldigheten bör därför begränsas till uppgifter som omfattas av sekretess enligt vissa utpekade bestämmelser. De uppgifter som framstår som relevanta är

- uppgifter i ärenden om allmän försäkring m.m. hos Försäkringskassan (28 kap. 1 § OSL)

- uppgifter i ärenden inom den arbetsmarknadspolitiska verksamheten hos Arbetsförmedlingen (28 kap. 11 och 12 §§ OSL)
- uppgifter om enskilda personliga förhållanden hos Kriminalvården (35 kap. 15 § OSL)
- uppgifter om utlänningskontroll och uppgifter i ärenden om medborgarskap hos Migrationsverket (37 kap. 1 § OSL)
- uppgifter i ärenden om utredning, inskrivning och krigsplacering m.m. hos Totalförsvarets plikt- och provningsverk (38 kap. 1 § första stycket 1–3 och 5 OSL).

Om en uppgift omfattas av sekretess enligt någon annan bestämmelse kan det dock utgöra ett hinder mot utlämnande. Detta kan t.ex. vara fallet för uppgifter hos Totalförsvarets plikt- och provningsverk eftersom uppgifter inom myndigheten inte sällan omfattas av försvarssekretess enligt 15 kap. 2 § OSL.

Det kan noteras att den behandling av personuppgifter som uppgiftslämnandet kommer att innebära hos Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Kriminalvården, Migrationsverket och Totalförsvarets plikt- och provningsverk är tillåten enligt de ändamålsbestämmelser som finns i tillämplig dataskyddsreglering för respektive myndighet. Av de aktuella bestämmelserna framgår nämligen att personuppgifter får behandlas för att fullgöra en lagreglerad uppgiftsskyldighet.

Polismyndigheten anser att uppgiftsskyldigheten bör gälla även paragraf 7-intyg. Regeringen kan dock konstatera att Rättsmedicinalverket för närvarande inte hämtar in uppgifter från de aktuella myndigheterna när det gäller paragraf 7-intyg. Som Polismyndigheten själv är inne på innebär de snäva tidsramarna i sådana ärenden dessutom att en möjlighet att hämta in uppgifter troligen skulle användas i mycket begränsad utsträckning. Regeringen anser därför att den utökade uppgiftsskyldigheten inte bör gälla paragraf 7-intyg.

Kriminalvården anser att det bör övervägas om uppgiftsskyldigheten bör omfatta även uppgifter hos domstol som framkommer vid bl.a. särskild personutredning (35 kap. 13 § OSL). När rätten har beslutat om rättspsykiatrisk undersökning ska den sända beslutet och övriga handlingar i målet som behövs för undersökningen till den undersökningsenhet som den rättspsykiatriska avdelningen anvisar, se 4 § förordningen (1991:1413) om rättspsykiatrisk undersökning. Rättsmedicinalverket får på så sätt del av relevanta uppgifter från domstolen. Det finns därför inte skäl att införa någon ytterligare uppgiftsskyldighet för domstolar.

6.4 Provtagning av utredningsskäl

Regeringens förslag: Ett urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov ska få tas på en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning eller en läkarundersökning enligt personutredningslagen, om det behövs för att kunna bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd. En urinprovtagning ska inte få utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska. Möjligheten till provtagning ska också gälla när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att det i lagtexten ska anges att ett prov får tas endast om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl. Utredningen föreslår inte någon bestämmelse om vem som får utföra eller bevittna en urinprovtagning. Utredningen föreslår inte heller att möjligheten till provtagning ska gälla när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning.

Remissinstanserna: De flesta av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det, däribland *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Göta hovrätt*, *Justitiekanslern*, *Polismyndigheten*, *Rättsmedicinalverket*, *Socialstyrelsen* och *Sveriges advokatsamfund*. *Riksföreningen Patienter och Anhöriga i Rättspsykiatrin* anser att förslaget är okomplicerat och att möjligheten till provtagning behövs i Rättsmedicinalverkets verksamhet. *Dataskydd.net* avstyrker förslaget med hänvisning till att privatpersoner har rätt att motsätta sig att bevisning hämtas in från dem mot deras vilja. Även *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa* avstyrker förslaget och anser att den omständigheten att det är fråga om personer som är misstänkta för brott inte utgör skäl för att göra avkall på skyddet för den enskildes personliga integritet. *Integritetsskyddsmyndigheten* anser att det är en brist i utredningen att man inte närmare förklarar varför just dessa provtagningar är av relevans för den psykiatriska bedömningen och avstyrker därför förslaget. *Riksdagens ombudsmän* har förståelse för utredningens bedömning att det får anses proportionerligt att Rättsmedicinalverket ges möjlighet att ta prover för att avgöra om den enskilde har varit påverkad av narkotika eller annat läkemedel. Eftersom ett sådant prov får användas även för andra analyser eller ändamål, bör det enligt Riksdagens ombudsmän dock krävas att regleringen av Rättsmedicinalverkets hantering av de aktuella proverna ger ett tillfredsställande integritetsskydd. *Södertörns tingsrätt* anser att den utökade möjligheten till kroppsbesiktning som föreslås bör problematiseras och analyseras ytterligare.

Skälen för regeringens förslag: Vid rättspsykiatriska undersökningar och läkarundersökningar enligt 7 § personutredningslagen som genomförs vid en utredningsenhet inom Rättsmedicinalverket ska vissa bestämmelser i häkteslagen (2010:611) tillämpas (5 a § lagen om rättspsykiatrisk undersökning). Det innebär att urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, får tas på en person som skäligen kan misstänkas vara påverkad av bl.a. alkohol, narkotika eller något annat berusningsmedel (4 kap. 5 § häkteslagen). Av häkteslagens systematik följer att sådana prov får tas av ordnings- och

säkerhetsskäl, men inte av utredningsskäl. Det är alltså inte tillåtet för Rättsmedicinalverket att av utredningsskäl ta prover på en misstänkt utan dennes samtycke.

Av rättssäkerhetsskäl är det angeläget att Rättsmedicinalverket har ett tillräckligt underlag för rättspsykiatriska undersökningar och paragraf 7-intyg. En medicinsk-psykiatrisk undersökning ska i förekommande fall innehålla uppgifter om substansbruk och eventuella medicinska konsekvenser av detta. Ett rättspsykiatriskt utlåtande ska innehålla en sammanfattning av den misstänktes medicinska historik med uppgift om bl.a. den misstänktes beroende av olika substanser, se 3 kap. 6 § och 4 kap. 4 § Rättsmedicinalverkets föreskrifter (HSLF-FS 2015:31) om rättspsykiatrisk undersökning. Huruvida den misstänkte är eller har varit påverkad av olika substanser kan också ha betydelse för hur andra observationer vid undersökningen ska tolkas. Vid en rättspsykiatrisk undersökning kan det därför vara viktigt att få veta om en misstänkt är eller har varit påverkad av exempelvis alkohol, narkotika eller vissa läkemedel. Genom sådan kunskap ökar möjligheten att korrekt bedöma den misstänktes psykiska och kroppsliga tillstånd. Motsvarande skäl gör sig även gällande, om än i något lägre grad, vid läkarundersökningar enligt personutredningslagen. Det kan inte förutsättas att den misstänkte frivilligt medverkar till en provtagning. Regeringen anser mot denna bakgrund, trots det som *Integritetsskyddsmyndigheten* anför om utredningens redogörelse i denna del, att det finns ett påtagligt behov av en möjlighet att utan samtycke ta prover på misstänkta av utredningsskäl.

Som utredningen och flera remissinstanser påpekar utgör provtagningarna en form av kroppsbesiktning. Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot sådana påtvingade kroppsliga ingrepp. Detta skydd får endast begränsas genom lag. En sådan begränsning får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den (2 kap. 6, 20 och 21 §§ regeringsformen). Ändamålet med en möjlighet till provtagning är att bidra till hög kvalitet i rättspsykiatriska utlåtanden och paragraf 7-intyg. Ett rättspsykiatriskt utlåtande är i de fall ett sådant inhämtas ofta det viktigaste underlaget för domstolens påföljdsbestämning. Slutsatserna i utlåtandet är i många fall avgörande för om en tilltalad döms till fängelse, rättspsykiatrisk vård eller en annan påföljd. Frågan om val av påföljd är av väsentlig betydelse för tilltalade, men även från samhällets synpunkt. Det är ett grundläggande rättsstatligt intresse att påföljdsbestämningen baseras på ett gediget och korrekt underlag. Regeringen anser därför att det är fråga om ett godtagbart ändamål som kan motivera en begränsning av grundlagsskyddet mot påtvingade kroppsliga ingrepp. Det integritetsintrång som provtagningen innebär får anses som förhållandevis begränsat i förhållande till betydelsen av den information som kan vinnas. Med anledning av *Dataskydd.nets* synpunkt kan det noteras att staten inom ramen för en brottmålsprocess i många situationer har rätt att hämta in utredning från misstänkta mot deras vilja. Regeringen anser sammantaget, till skillnad från *Riksförbundet för Social och Mental Hälsa*, att en möjlighet till provtagning av utredningsskäl inte går utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till syftet med provtagningen. Ett urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov bör mot denna bakgrund få

tas på en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning eller en läkarundersökning enligt personutredningslagen, om det behövs för att kunna bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd.

Utredningen föreslår som ett ytterligare rekvisit – i enlighet med häkteslagens bestämmelse om provtagning av ordnings- och säkerhetsskäl – att ett prov ska få tas endast om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl. Detta bedöms dock vara en självklarhet som inte behöver framgå av lagtext, jfr propositionen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat (prop. 2021/22:178 s. 83 och 145).

Eftersom prov som har tagits enligt de föreslagna bestämmelserna får användas även för andra analyser eller ändamål, bör det enligt *Riksdagens ombudsmän* krävas att regleringen av Rättsmedicinalverkets hantering av de aktuella proverna ger ett tillfredsställande integritetsskydd. Regeringen bedömer att förslaget till lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material utgör en ändamålsenlig reglering i detta avseende (avsnitt 5).

Enligt häkteslagen får ett urinprov inte tas eller bevittnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska (4 kap. 7 §). Liknande regler finns också i 28 kap. 13 § rättegångsbalken, 8 kap. 7 § fängelselagen (2010:610) och 22 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning. Regeringen anser att det av integritetsskäl och systematiska skäl bör ställas upp motsvarande krav för provtagning vid en rättspsykiatrisk undersökning eller en läkarundersökning enligt personutredningslagen.

En domstol får inhämta Socialstyrelsens yttrande över en rättspsykiatrisk undersökning. Om det behövs, ska Socialstyrelsen komplettera utredningen. Ska en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, gäller i tillämpliga delar de flesta bestämmelser om utförandet av en sådan undersökning, t.ex. bestämmelser om intagning och kvarhållning på en undersökningsenhet (12 § lagen om rättspsykiatrisk undersökning). Det är angeläget att Socialstyrelsen har ett tillräckligt underlag för sina yttranden över rättspsykiatriska undersökningar. På motsvarande sätt som gäller för övriga utredningsbefogenheter bör möjligheten till provtagning därför gälla också när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning.

7 Stärkt säkerhet i Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet

7.1 Sekretess till skydd för Rättsmedicinalverkets säkerhetsarbete

Regeringens förslag: Sekretess ska gälla inom Rättsmedicinalverket för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs. Den tystnadsplikt som följer av bestämmelsen ska inskränka rätten att meddela och offentliggöra uppgifter.

Sekretess ska även gälla inom Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i verksamheten, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser, däribland *Justitiekanslern, Kamrarrätten i Stockholm, Kriminalvården, Polismyndigheten* och *Rättsmedicinalverket*, tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det. *Arbetsgivarverket* och *Sveriges Kommuner och Regioner* delar uppfattningen att skälen för sekretess när det gäller att förhindra rymningar och fritagningar väger så pass tungt att det är befogat med en inskränkning i meddelarfriheten.

Skälen för regeringens förslag: De flesta brottsmisstänkta som befinner sig på Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter är häktade. Det innebär att samma sorts hot mot ordning och säkerhet samt risker för rymningar och fritagningar i många fall gör sig gällande på undersökningsenheterna som på häkten. Till det kommer att misstänkta som tas in på undersökningsenheterna har befarade eller konstaterade psykiska störningar. Även när det gäller personer som inte är frihetsberövade är ordnings- och säkerhetsfrågorna påtagliga. De misstänkta som inte vistas på undersökningsenheterna dygnet runt har möjligheter att försöka ta med sig farliga eller olämpliga föremål till enheterna. Mellan undersökningstillfällena finns risk för att de använder alkohol eller andra berusningsmedel. Säkerhetsbehoven vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter får mot denna bakgrund anses vara lika stora som inom häktesverksamheten.

Genom en lagändring 2014 gjordes häkteslagens bestämmelser om ordning och säkerhet tillämpliga även vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter, se 5 a § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning och propositionen *Ordning och säkerhet vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter* (prop. 2013/14:222 s. 9–24). När det gäller sekretess till skydd för myndigheternas säkerhetsarbete finns det dock vissa skillnader mellan Kriminalvården och Rättsmedicinalverket. Hos båda myndigheterna gäller sekretess för uppgift som lämnar eller kan bidra till upplysning om säkerhets- eller bevakningsåtgärd, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs och åtgärden avser bl.a. byggnader eller andra anläggningar, lokaler eller inventarier, se 18 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL. Inom Kriminalvården gäller därutöver sekretess för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs (18 kap. 11 § första stycket OSL). Dessutom gäller inom Kriminalvården sekretess för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i myndighetens verksamhet, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs (18 kap. 11 § andra stycket OSL). Eftersom säkerhetsbehoven är likartade i Kriminalvården och vid de rättspsykiatriska undersökningsenheterna finns det anledning att överväga behovet av ett motsvarande sekretesskydd hos Rättsmedicinalverket.

I likhet med Kriminalvården bedriver Rättsmedicinalverket ett aktivt säkerhetsarbete för att förhindra rymningar och fritagningar. En del i arbetet består i att ta fram skriftliga rutiner för hanteringen av transporter och besök. För det fall uppgifter om sådana rutiner röjs kan personer som vill genomföra en rymning eller fritagning anpassa sitt agerande efter myndighetens rutiner. Det kan försvåra säkerhetsarbetet och riskerar att undergräva syftet med de åtgärder som Rättsmedicinalverket vidtar för att förhindra rymningar och fritagningar. Regeringen bedömer att skälen för sekretess väger klart tyngre än intresset av insyn. Mot denna bakgrund anser regeringen att sekretessbestämmelsen i 18 kap. 11 § första stycket OSL, som omfattar Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Kriminalvården, bör utvidgas till att omfatta även Rättsmedicinalverket. Sekretess bör alltså gälla inom Rättsmedicinalverket för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs. Regeringen anser, i likhet med *Arbetsgivarverket* och *Sveriges Kommuner och Regioner* och i enlighet med vad som gäller för övriga myndigheter som omfattas av bestämmelsen, att den tystnadsplikt som följer av bestämmelsen bör inskränka rätten att meddela och offentliggöra uppgifter (18 kap. 19 § OSL).

Genom en lagändring som trädde i kraft 2018 stärktes sekretesskyddet för uppgifter om åtgärder som syftar till att upprätthålla ordningen och säkerheten i Kriminalvårdens verksamhet (18 kap. 11 § andra stycket OSL). Regeringen bedömde att det är väsentligt för Kriminalvårdens säkerhetsarbete att uppgifter om åtgärder som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten kan hållas hemliga i de fall där ett röjande av uppgifterna skulle motverka syftet med de planerade åtgärderna, se propositionen *Några frågor om offentlighet och sekretess* (prop. 2016/17:208 s. 31–34). Regeringen anser att samma skäl gör sig gällande i Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet. Uppgifter om åtgärder som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i verksamheten och som behöver skyddas av sekretess kan t.ex. röra myndighetens rutiner för olika typer av kontroller i syfte att förhindra införsel och bruk av narkotika och andra otillåtna föremål. Andra sådana exempel är uppgifter om larmanordningar och säkerhetsrutiner för att förhindra manipulation av teknisk utrustning. Intresset av insyn i Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet får visserligen betraktas som förhållandevis stort. Regeringen bedömer trots detta att skälen för sekretess väger tyngre än intresset av insyn. Mot denna bakgrund anser regeringen att sekretessbestämmelsen i 18 kap. 11 § andra stycket OSL bör utvidgas till att omfatta Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet. Sekretess bör alltså gälla inom Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i verksamheten, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs. På samma sätt som gäller för uppgifter hos Kriminalvården bör rätten att meddela och offentliggöra uppgifter ha företräde framför den tystnadsplikt som följer av sekretessbestämmelsen (18 kap. 19 § OSL och prop. 2016/17:208 s. 34).

7.2 Socialstyrelsens komplettering av en rättspsykiatrisk undersökning

Regeringens förslag: De bestämmelser i häkteslagen om rättigheter för intagna och myndighetsbefogenheter för upprätthållande av ordning och säkerhet som gäller vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter, ska även gälla när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen* och *Rättsmedicinalverket*, tillstyrker förslaget eller har ingen invändning mot det.

Skälen för regeringens förslag: Som anförs i avsnitt 7.1 får säkerhetsbehoven vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter anses vara lika stora som inom häktesverksamheten. Vissa av häkteslagens bestämmelser är därför tillämpliga vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter (5 a § lagen om rättspsykiatrisk undersökning). De aktuella bestämmelserna i häkteslagen handlar om rättigheter för intagna och myndighetsbefogenheter för upprätthållande av ordning och säkerhet.

En domstol får inhämta Socialstyrelsens yttrande över en rättspsykiatrisk undersökning. Om det behövs, ska Socialstyrelsen komplettera utredningen. Ska en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, gäller i tillämpliga delar de flesta bestämmelser om utförandet av en sådan undersökning (12 § lagen om rättspsykiatrisk undersökning). Det finns dock inte någon hänvisning som gör bestämmelserna i häkteslagen tillämpliga när Socialstyrelsens komplettering av en rättspsykiatrisk undersökning genomförs vid någon av Rättsmedicinalverkets undersökningsenheter. Rättsmedicinalverket har därför bedömt att myndigheten av ordnings- och säkerhetsskäl inte har någon möjlighet att ta emot kompletteringsärenden från Socialstyrelsen. Regeringen anser att denna situation inte är tillfredsställande och att problemet behöver åtgärdas. Behovet av att upprätthålla ordning och säkerhet vid Rättsmedicinalverkets undersökningsenheter är lika stort när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning som när en rättspsykiatrisk undersökning utförs av Rättsmedicinalverket. Regeringen anser därför att de bestämmelser i häkteslagen om rättigheter för intagna och myndighetsbefogenheter för upprätthållande av ordning och säkerhet som gäller vid Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsenheter, bör gälla även när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning.

8 Ingen skyldighet för Rättsmedicinalverket att åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda

Regeringens bedömning: Det bör inte införas någon skyldighet för Rättsmedicinalverket att åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna, däribland *Justitiekanslern*, *Svea hovrätt*, *Rättsmedicinalverket*, *Västmanlands tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*, instämmer i bedömningen eller har ingen invändning mot den. *Polismyndigheten* anser att det skulle vara oförenligt med Rättsmedicinalverkets roll som oberoende expertmyndighet att införa en möjlighet för enskilda att vända sig till myndigheten med en begäran om undersökning och utlåtande utan att detta kommer till Polismyndighetens, Åklagarmyndighetens eller domstolarnas kännedom. *Sveriges advokatsamfund* instämmer inte i utredningens bedömning utan anser att det bör införas en skyldighet för Rättsmedicinalverket att åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda. Enligt advokatsamfundet är möjligheten för försvarare att för en klients räkning begära att Rättsmedicinalverket ska åta sig rättsmedicinska uppdrag central och oerhört viktig. Utifrån Europakonventionen är det också viktigt att parterna – enligt principen om *equality of arms* – får likartade möjligheter i straffprocessen. Om det införs en möjlighet för enskilda att i praktiken kunna vända sig till Rättsmedicinalverket med rättsmedicinska uppdrag, framstår det enligt advokatsamfundet som självklart att den enskilde ska kunna göra detta utan att polis och åklagare informeras och sedan själv välja huruvida utlåtandet ska åberopas i brottmålsprocessen.

Skälen för regeringens bedömning: Rättsmedicinalverkets huvuduppgift är att inom sitt ansvarsområde avge sakkunnigutlåtanden på uppdrag av rättsväsendets myndigheter. Därutöver får myndigheten utföra uppdrag inom sitt ansvarsområde om verksamheten i övrigt medger det. För sådana uppdrag får myndigheten ta ut avgifter, se 3 och 3 a §§ förordningen (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket. Rättsmedicinalverket har alltså en möjlighet, men inte någon skyldighet, att utföra rättsmedicinska uppdrag på begäran av enskilda. Denna reglering kan jämföras med vad som tidigare gällde för de s.k. rättsläkarstationerna. De var skyldiga att bistå enskilda med intyg eller utlåtanden i rättsmedicinska frågor, om det kunde ske utan att övriga göromål åsidosattes, se 2 § 6 i den upphävda förordningen (1988:1238) med instruktion för statens rättsläkarstationer.

Det förekommer i dag i viss utsträckning att Rättsmedicinalverket åtar sig uppdrag på begäran av enskilda som inte bedriver hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Som exempel kan nämnas att ca 5 procent av myndighetens rättsgenetiska utredningar om faderskap eller annat släktskap utförs på uppdrag av enskilda. På det rättsmedicinska området utförs dock som huvudregel inte några uppdrag på begäran av enskilda. Däremot är det vanligt förekommande att Rättsmedicinalverkets rättsmedicinska enheter besvarar frågor från offentliga försvarare i brottmål om slutsatser som

redovisas i ett utlåtande från myndigheten. Det förekommer också att Rättsmedicinalverket gör kompletteringar av utlåtanden som har lämnats. Initiativet till sådana kompletteringar kan ofta komma från en misstänkt eller tilltalads sida, men uppdraget om en kompletterande utredning lämnas till Rättsmedicinalverket från polis, åklagare eller domstol.

Sveriges advokatsamfund har påtalat att det är ett problem att Rättsmedicinalverket i praktiken inte utför rättsmedicinska uppdrag på begäran av enskilda. Även Bergwallkommissionen har uppmärksammat frågans betydelse för den misstänktes möjlighet att lägga fram bevisning till stöd för sin ståndpunkt, se betänkandet Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52 s. 647). Det finns mot denna bakgrund skäl att överväga om det bör införas en skyldighet för Rättsmedicinalverket att åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda.

Det är av grundläggande betydelse att misstänkta och tilltalade inom ramen för en brottmålsprocess har möjlighet att ta till vara sin rätt och åberopa den bevisning som han eller hon anser nödvändig. Det finns flera olika sätt för en misstänkt att påverka den rättsmedicinska utredningen i ett brottmål. En förundersökning ska bedrivas objektivt. Undersökningsledaren ska söka efter, ta till vara och beakta omständigheter och bevis som talar såväl till den misstänktes fördel som till hans eller hennes nackdel. På begäran av den misstänkte eller försvararen ska ett förhör eller någon annan utredning äga rum, om det kan antas vara av betydelse för förundersökningen. Om den misstänkte inte får gehör för en sådan begäran, kan frågan prövas av rätten (23 kap. 4, 18 a, 18 b och 19 §§ rättegångsbalken). I de fall som Rättsmedicinalverket har gjort en rättsmedicinsk undersökning kan en misstänkt också, vanligtvis genom sin försvarare, vända sig till myndigheten med eventuella frågor utifrån det utlåtande som har lämnats. Om den misstänkte anser att Rättsmedicinalverkets utredning bör kompletteras kan en begäran om detta göras till åklagaren eller, om åklagaren inte delar uppfattningen att förundersökningen behöver kompletteras, till domstolen. En misstänkt har också möjlighet att begära att domstolen ska hämta in ett utlåtande från Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor. Slutligen har den misstänkte möjlighet att själv hämta in utredning genom en privat sakkunnig, t.ex. en läkare.

Regeringen bedömer mot denna bakgrund att misstänkta har goda möjligheter att se till att den rättsmedicinska utredningen kompletteras i de fall som det är motiverat. Det talar för att det praktiska behovet av att Rättsmedicinalverket åtar sig uppdrag från enskilda är förhållandevis begränsat. Från Sveriges advokatsamfunds sida har det emellertid framförts att möjligheten att via åklagare begära utlåtanden från Rättsmedicinalverket inte ersätter möjligheten för en försvarare att få svar direkt från Rättsmedicinalverket. Enligt advokatsamfundet bör försvararen inte via åklagaren initiera en utredningsåtgärd som har ett ovisst svar och som därför kan vara till nackdel för den misstänkte. Inom ramen för detta lagstiftningsärende framhåller *Sveriges advokatsamfund* också betydelsen av att parterna – enligt principen om *equality of arms* – får likartade möjligheter i straffprocessen. Regeringen ifrågasätter inte att det kan finnas fall då det inte är möjligt eller lämpligt för en försvarare att via åklagaren begära ett utlåtande från Rättsmedicinalverket. En möjlighet att vända sig direkt till Rättsmedicinalverket kan i sådana fall fylla en viktig

funktion. Samtidigt kan det i vissa situationer finnas principiella betänkligheter med att Rättsmedicinalverket åtar sig ett rättsmedicinskt uppdrag från en enskild. Det kan t.ex. vara så att det är osäkert om Rättsmedicinalverket får tillgång till allt relevant material. Det kan också innebära trovärdighetsproblem för Rättsmedicinalverket om två rättsläkare inom myndigheten – som besvarar frågor från olika håll – ställs mot varandra i en rättegång. Enligt utredningen och *Polismyndigheten* skulle det vidare vara oförenligt med Rättsmedicinalverkets roll som oberoende expertmyndighet att införa en möjlighet för enskilda att vända sig till myndigheten med ett uppdrag utan att detta kommer till Polismyndighetens, Åklagarmyndighetens eller domstolarnas kännedom. Regeringen har emellertid å sin sida svårt att se varför Rättsmedicinalverkets oberoende skulle hotas av att ett uppdrag från en enskild inte nödvändigtvis blir känt för andra myndigheter i rättsväsendet. Däremot kan det också finnas praktiska problem med att Rättsmedicinalverket åtar sig uppdrag från enskilda. Bortsett från problem med bristande resurser, vilket i detta sammanhang inte bör tillmätas någon avgörande betydelse, kan det t.ex. vara svårt att inom en rättsmedicinsk enhet hålla isär information som rör samma brottsutredning men som förekommer i två olika ärenden. Eftersom det i vissa fall finns goda skäl för Rättsmedicinalverket att inte åta sig ett uppdrag från en enskild, anser regeringen sammantaget att det inte bör införas en skyldighet för myndigheten att åta sig sådana uppdrag. Regeringen vill dock betona att det inte generellt sett kan anses olämpligt att Rättsmedicinalverket åtar sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda. Myndighetens möjlighet att med stöd av 3 § förordningen med instruktion för Rättsmedicinalverket åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda bör därför behållas. Förslaget i avsnitt 5.3 innebär att Rättsmedicinalverket i sådana fall får hantera humanbiologiskt material endast om den från vilken materialet har tagits har samtyckt till hanteringen.

9 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Den nya lagen och lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2023.

Regeringens bedömning: Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår ett tidigare ikraftträdande.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans yttrar sig särskilt i frågan.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Den nya lagen om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material innebär ett nytt regelverk för myndigheten att förhålla sig till. Det kan komma att kräva viss förberedelse i form av utbildning och framtagna av nya rutiner. Samtidigt har Rättsmedicinalverket redan i dag utarbetade rutiner för sådan hantering av humanbiologiskt material som omfattas av

den nya lagen, vilka i stor utsträckning bör kunna användas även i fortsättningen. Regeringen anser därför att den nya lagen bör träda i kraft så snart som möjligt. När det gäller övriga lagförslag torde det inte krävas några särskilda förberedelser. Den nya lagen och lagändringarna bör mot denna bakgrund träda i kraft den 1 juli 2023.

Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

10 Konsekvenser

Regeringens bedömning: Den nya lagen om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material kommer att kräva viss utbildning inom myndigheten. Kostnaderna för detta ryms inom befintliga anslag.

Den nya lagen innebär en förstärkning av skyddet för enskildas personliga integritet. Övriga förslag har en mycket begränsad påverkan på skyddet för enskildas personliga integritet.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot utredningens bedömning.

Skälen för regeringens bedömning: Den föreslagna lagen om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material innebär att det införs lagstiftning på ett område som hittills varit oreglerat. Det kommer att krävas viss utbildning av de medarbetare som ska tillämpa reglerna. Kostnaderna för detta beräknas inte bli större än att de ryms inom befintliga anslag. Den nya lagen bedöms på sikt innebära effektivitetsvinster för Rättsmedicinalverket eftersom den reglerar vissa frågor som hittills har fått hanteras från fall till fall. Även förslaget om inhämtning av uppgifter från enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst samt vissa myndigheter bedöms vara arbetsbesparande för Rättsmedicinalverket. Detsamma gäller för de myndigheter som för närvarande lämnar ut uppgifter efter en sekretessprövning. För myndigheter som i dag inte får några förfrågningar från Rättsmedicinalverket kan förslaget om uppgiftslämnande medföra ett visst merarbete. Kostnaderna för detta torde dock vara marginella och bedöms rymmas inom befintliga anslag. I övrigt bedömer regeringen att förslagen inte medför några ökade kostnader för det allmänna.

Den nya lagen om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material tar till vara den enskildes personliga integritet och bidrar till att begränsa hur integritetskänsligt material får hanteras. Enligt regeringen innebär det också en vinst i integritetshänseende att det blir tydligare för allmänheten på vilket sätt humanbiologiskt material hanteras hos Rättsmedicinalverket. Den nya lagen innebär således en förstärkning av skyddet för enskildas personliga integritet. Förslagen om en utökad inhämtning av uppgifter på det rättspsykiatriska området innebär att uppgifter om enskilda får en ökad spridning jämfört med vad som är fallet i dag. Detta kan visserligen påverka möjligheten att upprätthålla skyddet för enskildas personliga integritet. Regeringen bedömer dock att integritetsriskerna är

begränsade. Förslagen om förbättrat underlag för rättspsykiatriska undersökningar och paragraf 7-intyg och förslagen om stärkt säkerhet i Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet bedöms sammantaget ha en mycket begränsad påverkan på skyddet för enskildas personliga integritet.

Regeringen bedömer att förslagen inte kan förväntas medföra några direkta, dämpande effekter på brottsligheten. Däremot kan förslagen om förbättrat underlag för rättspsykiatriska undersökningar och paragraf 7-intyg bidra till hög kvalitet i Rättsmedicinalverkets utlåtanden, vilket är positivt för de brottsbekämpande myndigheterna. Hög kvalitet i rättspsykiatriska utlåtanden kan också leda till att rätt påföljd döms ut i fler fall, vilket i förlängningen kan bidra till att förebygga brott.

Regeringen bedömer att förslagen inte har någon jämställdhetspolitisk betydelse och att de inte heller kommer att påverka möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

11 Författningskommentar

11.1 Förslaget till lag om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller vid hantering av humanbiologiskt material i Rättsmedicinalverkets verksamhet. Med humanbiologiskt material avses mänskligt biologiskt material som har tagits från en levande eller avliden människa eller ett foster.

Lagen gäller även vid hantering av material som undersöks i syfte att fastställa om det är humanbiologiskt eller inte.

Lagen gäller inte vid hantering av prover som har tagits för dna-analys i syfte att dna-profilen ska registreras i Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas. Vid sådan hantering gäller i stället lagen (2020:422) om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas.

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Enligt *första stycket* gäller lagen vid hantering av humanbiologiskt material i Rättsmedicinalverkets verksamhet. Lagen gäller därmed oavsett om materialet hanteras inom rättspsykiatrisk, rättskemisk, rättsmedicinsk eller rättsgenetisk verksamhet. Ordet hantering omfattar alla åtgärder som vidtas med humanbiologiskt material, t.ex. tagande, mottagande, undersökning, bevarande, utlämnande och förstöring av sådant material. I stycket finns också en definition av uttrycket humanbiologiskt material. Med humanbiologiskt material avses i denna lag mänskligt biologiskt material som har tagits från en levande eller avliden människa eller från ett foster. Det kan handla om olika typer av vävnad, t.ex. muskelvävnad, ben, blod, tänder och hår, samt saliv, urin och dna. Definitionen omfattar vidare prover som utgörs av delar av celler eller nedbrutna celler. Däremot omfattas hela kroppar inte av uttrycket humanbiologiskt material.

Uttrycket omfattar inte heller icke-biologiskt material från människokroppen, t.ex. en protes, ett smycke eller en pacemaker.

I *andra stycket* anges att lagen gäller även vid hantering av material som undersöks i syfte att fastställa om det är humanbiologiskt eller inte. Bestämmelsen tar sikte på ärenden i den rättsgenetiska verksamheten där material undersöks för att ta reda på om det kommer från en människa eller ett djur eller om det är icke-animaliskt. Om det fastställs att materialet inte är humanbiologiskt, ska lagen därefter inte tillämpas. Avgörande för lagens tillämplighet är alltså att det inledningsvis är tänkbart att materialet är humanbiologiskt. Lagen är inte tillämplig i de fall då det redan när ett ärende inleds står klart att materialet inte kommer från en människa eller ett foster.

Tredje stycket reglerar förhållandet till lagen (2020:422) om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas. Prover som har tagits för dna-analys i syfte att dna-profilen ska registreras i Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas omfattas inte av denna lags tillämpningsområde.

2 § Bestämmelser om när Rättsmedicinalverket får hantera humanbiologiskt material finns, förutom i denna lag, också i andra författningar.

Paragrafen upplyser om att det även finns andra bestämmelser om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Paragrafen upplyser om att bestämmelser om när Rättsmedicinalverket får hantera humanbiologiskt material också finns i andra författningar. Stöd för Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material finns t.ex. i förordningen (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket, lagen (1995:832) om obduktion m.m., lagen (1995:831) om transplantation m.m., rättegångsbalken (bestämmelserna om kroppsbesiktning i 28 kap.), lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott och lagen (1958:642) om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap.

Den enskildes inställning till hantering av humanbiologiskt material

3 § Humanbiologiskt material får, om inte något annat följer av 4 §, hanteras med stöd av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen även om hanteringen strider mot inställningen hos den från vilken materialet har tagits eller, om personen är avliden, en närstående till honom eller henne.

Paragrafen behandlar betydelsen av den enskildes inställning till hantering av humanbiologiskt material. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Enligt paragrafen får humanbiologiskt material som huvudregel hanteras med stöd av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen även om hanteringen strider mot inställningen hos den från vilken materialet har tagits eller, om personen är avliden, en närstående till honom eller henne. Bestämmelsen gäller endast hantering som sker med stöd av denna lag och anslutande föreskrifter. Det innebär att humanbiologiskt material t.ex. får bevaras, lämnas ut och förstöras utan något krav på samtycke från den enskilde. När det gäller sådan hantering som regleras i andra författningar kan tillämpliga bestämmelser innebära

att det finns ett krav på samtycke eller att den enskildes inställning har betydelse på något annat sätt.

4 § I ärenden där Rättsmedicinalverket har åtagit sig att utföra ett uppdrag på begäran av en enskild, får humanbiologiskt material hanteras endast om samtycke till hanteringen har lämnats av den från vilken materialet har tagits eller, om personen är ett barn, barnets vårdnadshavare. Om samtycket tas tillbaka, ska det humanbiologiska materialet förstöras.

Första stycket gäller inte uppdrag som har lämnats inom ramen för enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst.

Paragrafen behandlar krav på samtycke vid uppdrag från enskilda. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Första stycket ställer upp ett krav på samtycke i ärenden där Rättsmedicinalverket har åtagit sig att utföra ett uppdrag på begäran av en enskild. Rättsmedicinalverket har möjlighet att åta sig uppdrag från enskilda med stöd av 3 § förordningen (2007:976) med instruktion för Rättsmedicinalverket. Det kan t.ex. handla om att en enskild vänder sig direkt till Rättsmedicinalverket och begär att myndigheten ska göra en faderskapsundersökning. För att Rättsmedicinalverket ska få hantera humanbiologiskt material inom ramen för sin frivilliga uppdragsverksamhet krävs enligt paragrafen att den som materialet har tagits från har samtyckt till hanteringen. Om den som materialet har tagits från är ett barn, krävs i stället att barnets vårdnadshavare har samtyckt till hanteringen. Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, ska samtycke till hanteringen lämnas av dem båda. Kravet på samtycke gäller vid all hantering av humanbiologiskt material i ärendet, inklusive den undersökning av materialet som uppdraget avser. Det är alltså inte enbart fråga om sådan hantering som sker med stöd av denna lag eller anslutande föreskrifter, t.ex. bevarande och förstöring. En person som initierar ett ärende hos Rättsmedicinalverket och frivilligt lämnar ifrån sig material som har tagits från personen själv får anses ha samtyckt till att Rättsmedicinalverket hanterat materialet. Det krävs inte något särskilt samtycke för fortsatt hantering efter den undersökning som uppdraget avser, t.ex. i fråga om bevarande och förstöring av det humanbiologiska materialet. Den enskilde får när som helst ta tillbaka sitt samtycke. Om det sker, ska Rättsmedicinalverket förstöra det humanbiologiska materialet.

Andra stycket innebär att kravet på samtycke enligt första stycket inte gäller uppdrag som har lämnats inom ramen för enskilt bedriven hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Däremot kan ett krav på samtycke följa av den reglering som gäller för sådana verksamheter.

Hantering för vissa ändamål

5 § Rättsmedicinalverket får, utöver sådan hantering som regleras i andra författningar, bevara och undersöka humanbiologiskt material för följande ändamål:

1. kvalitetssäkring, utvärdering och utvecklingsarbete,
2. utbildning, och
3. forskning.

Paragrafen gäller hantering av humanbiologiskt material för vissa ändamål. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

Paragrafen innebär att humanbiologiskt material som Rättsmedicinalverket har tagit eller tagit emot med stöd av en annan författning får bevaras och undersökas för vissa ändamål. Bestämmelsen är inte uttömmande, utan gäller utöver sådan hantering som regleras i andra författningar (jfr 2 §).

Enligt *första punkten* får humanbiologiskt material bevaras och undersökas om det behövs för kvalitetssäkring, utvärdering eller utvecklingsarbete. Det kan t.ex. handla om arbete med metodutveckling som syftar till att säkerställa att Rättsmedicinalverkets utlåtanden till övriga myndigheter i rättsväsendet håller hög kvalitet.

Av *andra punkten* framgår att humanbiologiskt material får bevaras och undersökas för utbildningsändamål. Det kan t.ex. handla om specialistutbildning i rättsmedicin.

Tredje punkten innebär att humanbiologiskt material får bevaras och undersökas för forskningsändamål. Det kan t.ex. handla om forskning som bedrivs av Rättsmedicinalverket i syfte att förbättra myndighetens analysmetoder. Bestämmelser om etikprövning av forskning som avser material från människor och samtycke till sådan forskning finns i lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor.

Utlämnande av humanbiologiskt material

6 § Rättsmedicinalverket får lämna ut humanbiologiskt material endast

1. om det följer av en annan lag eller en förordning,
2. på begäran av en allmän domstol, en åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen,
3. för en undersökning inom hälso- och sjukvården avseende en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning,
4. för forskning,
5. för identifiering av en avliden person eller för gravsättning, på begäran av en utländsk myndighet,
6. om utlämnandet är nödvändigt på grund av fara för en enskilds liv eller allvarlig fara för en enskilds hälsa, eller
7. om det annars finns synnerliga skäl.

Humanbiologiskt material får lämnas ut för forskning som förutsätter godkännande enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor endast om ett sådant godkännande har lämnats.

Paragrafen behandlar utlämnande av humanbiologiskt material. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

Första stycket innehåller en uttömmande uppräknning av de fall då Rättsmedicinalverket får lämna ut humanbiologiskt material.

Rättsmedicinalverket får enligt *första punkten* lämna ut humanbiologiskt material om det följer av en annan lag eller en förordning. Möjligheten att lämna ut humanbiologiskt material med stöd av en annan författning kräver inte att den författningen uttryckligen reglerar frågan om utlämnande av humanbiologiskt material. Det är tillräckligt att det av den aktuella regleringen framgår att humanbiologiskt material får tas i anspråk utanför Rättsmedicinalverkets verksamhet. Exempelvis får biologiskt material under vissa förutsättningar tas från en avliden människa för

transplantation enligt lagen (1995:831) om transplantation m.m. För att humanbiologiskt material som finns hos Rättsmedicinalverket ska kunna användas för transplantation krävs att materialet lämnas ut till hälso- och sjukvården.

Av *andra punkten* framgår att humanbiologiskt material får lämnas ut på begäran av en allmän domstol, en åklagare, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen. Det kan t.ex. vara fråga om att en åklagare inom ramen för en förundersökning vill att materialet ska bli föremål för en förnyad undersökning utanför Rättsmedicinalverket.

Enligt *tredje punkten* får humanbiologiskt material från en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning lämnas ut för en undersökning inom hälso- och sjukvården. Det kan t.ex. handla om en klinisk genetisk undersökning avseende en person som har avlidit av en sjukdom som kan vara ärftlig.

Fjärde punkten innebär att humanbiologiskt material får lämnas ut för forskningsändamål. I andra stycket anges en särskild förutsättning för ett sådant utlämnande.

Av *femte punkten* framgår att humanbiologiskt material får lämnas ut på begäran av en utländsk myndighet, under förutsättning att ändamålet med utlämnandet är identifiering av en avliden person eller gravsättning.

Sjätte punkten anger att humanbiologiskt material får lämnas ut om det är nödvändigt på grund av fara för en enskilds liv eller allvarlig fara för en enskilds hälsa. Det skulle t.ex. kunna handla om att det humanbiologiska materialet är radioaktivt och därför måste undersökas på ett laboratorium med särskild skyddsutrustning.

Sjunde punkten ger Rättsmedicinalverket möjlighet att lämna ut humanbiologiskt material även i andra fall än sådana som omfattas av punkt 1–6. Kravet på synnerliga skäl innebär att möjligheten ska utnyttjas mycket restriktivt. Det bör krävas att det är uppenbart att de skäl som motiverar utlämnandet uppväger det integritetsintrång som det innebär att materialet får en ökad spridning.

Enligt *andra stycket* gäller en särskild förutsättning för att humanbiologiskt material ska få lämnas ut för forskning enligt första stycket 4. Om forskningen på det humanbiologiska materialet kräver godkännande enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor – vilket normalt är fallet – får materialet lämnas ut endast om ett sådant godkännande har lämnats.

7 § Rättsmedicinalverkets beslut enligt 6 § första stycket 2–7 får förenas med villkor.

Paragrafen gäller villkor i samband med beslut om utlämnande av humanbiologiskt material. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

Paragrafen innebär att Rättsmedicinalverkets beslut att lämna ut humanbiologiskt material enligt 6 § första stycket 2–7 får förenas med villkor. Det kan t.ex. handla om hur materialet ska förvaras eller att materialet inte får lämnas vidare.

Tillgången till humanbiologiskt material

8 § Rättsmedicinalverket ska se till att tillgången till humanbiologiskt material begränsas till det som var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Paragrafen reglerar tillgången till humanbiologiskt material. Övervägandena finns i avsnitt 5.7.

Enligt paragrafen ska Rättsmedicinalverket se till att tillgången till humanbiologiskt material begränsas till det som var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter. Uttrycket var och en inkluderar såväl anställda som andra personer som deltar i arbetet hos Rättsmedicinalverket, t.ex. praktikanter eller inhyrd personal. Skilda personalkategorier kan vid olika tidpunkter behöva vidta åtgärder med humanbiologiskt material och därför också ha behov av tillgång till sådant material. Tillgången till humanbiologiskt material kan begränsas genom tekniska och organisatoriska åtgärder.

Överklagande

9 § Beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Paragrafen behandlar överklagande. Övervägandena finns i avsnitt 5.8.

Enligt paragrafen får beslut enligt denna lag inte överklagas.

Bemyndigande

10 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om bevarande och förstöring av humanbiologiskt material.

Paragrafen innehåller ett bemyndigande att meddela föreskrifter om bevarande och förstöring av humanbiologiskt material. Övervägandena finns i avsnitt 5.6.

Av paragrafen framgår att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, utöver bestämmelserna om bevarande och förstöring i 4 och 5 §§, får meddela ytterligare föreskrifter om bevarande och förstöring av humanbiologiskt material.

11.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

5 b § *Ett urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov får tas på en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning om det behövs för att kunna bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd.*

En urinprovtagning får inte utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Paragrafen, som är ny, behandlar provtagning. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.

Första stycket reglerar förutsättningarna för att utredningsskäl ta prov på en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning. De prov som får tas är urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- och hårprov. Syftet

med kroppsbesiktningen ska vara att inom ramen för den rättspsykiatriska undersökningen bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd. Det kan t.ex. handla om att påvisa ett pågående eller tidigare bruk av alkohol, narkotika eller vissa läkemedel. Det kan också vara fråga om att avgöra huruvida personen är påverkad av sådana substanser vid undersöknings-tillfället. Provtagning får endast ske om det behövs för att bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd. Bedömningen av om det finns ett sådant behov ska göras i varje enskilt fall med beaktande av vad som i övrigt är känt om personen som undersöks, t.ex. i fråga om levnads-omständigheter, hälsotillstånd och psykiatrisk historik.

Enligt *andra stycket* får en urinprovtagning inte utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kravet motsvarar det som gäller för urinprovtagning av ordnings- och säkerhetsskäl på en intagen enligt 4 kap. 7 § häkteslagen (2010:611).

12 § Rätten får inhämta *ett* yttrande av *Socialstyrelsen* över sådan utredning som avses i 3 eller 4 §.

Om det behövs, *ska Socialstyrelsen* komplettera utredningen. När en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, *ska det som föreskrivs om sådana undersökningar* i 5–5 b §§, 6 § första stycket och 8–11 §§ *tillämpas*. *Socialstyrelsen* får ge en viss läkare i *uppdrag* att utföra kompletteringen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om yttranden och kompletteringar av Socialstyrelsen. Övervägandena finns i avsnitten 6.4 och 7.2.

I *andra stycket* införs en hänvisning till 5 a och 5 b §§. Ändringen innebär att vissa bestämmelser i häkteslagen (2010:611) blir tillämpliga när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning (5 a §). Vidare innebär ändringen att möjligheten till provtagning för att bedöma en persons psykiska eller kroppsliga tillstånd gäller också när Socialstyrelsen kompletterar en rättspsykiatrisk undersökning (5 b §).

Övriga ändringar är språkliga.

14 § *Den som bedriver verksamhet där det gäller sekretess enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt enligt 29 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, 15 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659) ska trots sekretessen eller tystnadsplikten lämna ut sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning.*

Detsamma gäller uppgifter om den misstänkte som behövs för ett läkarutlåtande som avses i 4 § andra stycket liksom för ett yttrande av Socialstyrelsen över ett sådant utlåtande eller ett sådant läkarintyg som avses i 4 § första stycket.

Paragrafen reglerar utlämnande av sekretesskyddade uppgifter från hälso- och sjukvård och socialtjänst. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

I *första stycket* görs ett tillägg om utlämnande av uppgifter från verksamheter där det gäller tystnadsplikt. Bestämmelsen innebär att uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning ska lämnas ut från enskilt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst, inklusive verksamhet som avser insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Förutsättningarna för utlämnande motsvarar de som gäller för offentligt bedriven hälso- och sjukvård och socialtjänst.

Andra stycket, som är nytt, motsvarar hittillsvarande första stycket andra meningen. Bestämmelsen reglerar utlämnande av uppgifter som behövs för viss utredning med betydelse för frågan om att överlämna någon till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning. Ändringen i första stycket innebär att sådana uppgifter ska lämnas ut även från enskilt bedrivna hälso- och sjukvård och socialtjänst.

Övriga ändringar är språkliga.

14 a § *Sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning ska lämnas ut av*

1. *Försäkringskassan, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 28 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400),*

2. *Arbetsförmedlingen, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 28 kap. 11 eller 12 § samma lag,*

3. *Kriminalvården, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 35 kap. 15 § samma lag,*

4. *Migrationsverket, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 37 kap. 1 § samma lag, och*

5. *Totalförsvarets plikt- och prövningsverk, trots att uppgifterna omfattas av sekretess enligt 38 kap. 1 § första stycket 1, 2, 3 eller 5 samma lag.*

Paragrafen, som är ny, reglerar utlämnande av sekretesskyddade uppgifter från vissa myndigheter. Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

Paragrafen reglerar utlämnande av uppgifter från Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Kriminalvården, Migrationsverket och Totalförsvarets plikt- och prövningsverk. Uppgiftsskyldigheten gäller endast uppgifter som omfattas av sekretess enligt de bestämmelser som anges i respektive punkt. Om en uppgift omfattas av sekretess enligt en annan bestämmelse, kan det utgöra ett hinder mot utlämnande. Den utlämnande myndigheten måste i allmänhet utgå från att de begärda uppgifterna behövs för en rättspsykiatrisk undersökning, jfr propositionen om psykiatrisk tvångsvård, m.m. (prop. 1990/91:58 s. 283).

11.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

7 a § *Ett urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov får tas på en person som genomgår en läkarundersökning enligt 7 § om det behövs för att kunna bedöma personens psykiska eller kroppsliga tillstånd.*

En urinprovtagning får inte utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Paragrafen, som är ny, behandlar provtagning. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.

Paragrafen motsvarar 5 b § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning, se kommentaren till den paragrafen.

8 § *Den som bedriver verksamhet där det gäller sekretess enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller tystnadsplikt enligt 29 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade,*

15 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659) ska trots sekretessen eller tystnadsplikten lämna ut sådana uppgifter om en misstänkt som behövs för ett läkarintyg enligt 7 §.

Paragrafen reglerar utlämnande av sekretesskyddade uppgifter. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Ändringen motsvarar den som görs i 14 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning, se kommentaren till den paragrafen.

11.4 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

18 kap.

11 § Sekretess gäller, utöver vad som följer av 1–3 och 8–10 §§, inom Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Kriminalvården och Rättsmedicinalverket för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller därutöver inom Kriminalvården och, när det gäller rättspsykiatrisk verksamhet, inom Rättsmedicinalverket för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i myndighetens verksamhet, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Paragrafen innehåller bestämmelser om sekretess för uppgifter om åtgärder som syftar till att hindra rymning och fritagning samt upprätthålla ordning och säkerhet. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

I första stycket görs ett tillägg som innebär att sekretess gäller, förutom inom Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Kriminalvården, även inom Rättsmedicinalverket för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs. Den tystnadsplikt som följer av sekretessen inskränker den rätt att meddela och offentliggöra uppgifter som följer av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen (19 §).

Tillägget i andra stycket innebär att sekretess gäller även inom Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska verksamhet för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i verksamheten, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

11.5 Förslaget till lag om ändring i biobankslagen (2023:000)

1 kap.

5 a § Lagen ska inte heller tillämpas på humanbiologiskt material som omfattas av lagen (2023:000) om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material.

Paragrafen, som är ny, innehåller ett undantag från lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Paragrafen innebär att biobankslagen inte ska tillämpas på något humanbiologiskt material hos Rättsmedicinalverket, oavsett om materialet

hanteras med stöd av lagen om Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material eller någon annan författning. Om humanbiologiskt material lämnas ut från Rättsmedicinalverket, kan biobankslagen bli tillämplig hos mottagaren.

Sammanfattning av betänkandet Stärkt integritet i Rättsmedicinalverkets verksamhet (SOU 2017:80)

En lag om hanteringen av humanbiologiskt material vid Rättsmedicinalverket

Hanteringen av humanbiologiskt material är mycket betydelsefull för merparten av verksamheten vid RMV. Materialet innehåller ofta integritetskänslig information och den lagreglering som finns på området är inte tillräcklig. Vi har därför lämnat ett förslag till lag om hantering av humanbiologiskt material vid RMV.

Lagen omfattar frågor om bevarande, utlämnande och förstöring av prov som utgör humanbiologiskt material. Med humanbiologiskt material avses i sammanhanget mänskligt biologiskt material som har tagits från en levande eller avliden person eller ett foster.

Humanbiologiskt material får enligt den föreslagna lagen som huvudregel hanteras även om den enskilde, eller närstående till en avliden, motsätter sig hanteringen. Vid sådana uppdrag som RMV har åtagit sig som förutsätter den enskildes samtycke, får däremot hantering av humanbiologiskt material endast ske om den från vilken provet härrör samtycker till en sådan hantering. Om ett lämnat samtycke återkallas, ska materialet förstöras.

Bestämmelser om när RMV får ta emot, ta, undersöka och analysera prov av humanbiologiskt material regleras i andra författningar. Genom lagen ges RMV därutöver en rätt att bevara, undersöka och analysera prover av humanbiologiskt material för systematisk utvärdering, utveckling och säkring av kvaliteten, utbildning i undersökningsverksamheten samt forskning inom verket.

Lagen innehåller en bestämmelse om i vilka situationer RMV, utöver när det framgår av annan lag, får lämna ut prover av humanbiologiskt material som verket har tagit eller tagit emot för undersökning och analys.

Prover av humanbiologiskt material har olika hållbarhet och behovet av att spara proverna varierar. Hur länge materialet ska bevaras och vad som ska gälla för förstöring av prover, ska regleras av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Uppgifter till rättspsykiatriska undersökningar

I RMV:s rättspsykiatriska undersökningsverksamhet är det av stor vikt att myndigheten har ett fullgott underlag för att kunna lämna ett utlåtande till ledning för domstolens påföljdsbestämning. Uppgifter som kan vara betydelsefulla vid utredningarna på det rättspsykiatriska området finns framför allt inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. Den person som utredningen avser kan också ha haft kontakt med ett antal myndigheter, som kan ha viktig information att lämna. Framst rör det sig om uppgifter från Migrationsverket, Kriminalvården, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Totalförsvarets rekryteringsmyndighet.

Vid genomförandet av rättspsykiatriska undersökningar och så kallad § 7-undersökningar begär RMV regelmässigt in uppgifter från hälso- och sjukvården samt socialtjänsten, liksom från en del av de nyssnämnda myndigheterna. Lagen om rättspsykiatrisk undersökning och personutredningslagen innehåller bestämmelser som gör det möjligt för RMV att få del av uppgifter från offentligt bedriven hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Med stöd av främst dessa bestämmelser, men även av 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) får RMV i varierande omfattning även del av uppgifter från några av de aktuella myndigheterna. Uppgiftsinhämtning från enskilt bedriven hälso- och sjukvård samt socialtjänst som drivs av privata utförare förutsätter dock som regel den undersöktes samtycke. Det är vanligt förekommande att den person som ska genomgå en rättspsykiatrisk undersökning eller en § 7-undersökning inte lämnar något sådant samtycke.

Eftersom hälso- och sjukvård samt socialtjänstverksamhet i allt större utsträckning bedrivs i privat regi och det finns ett berättigat behov för RMV att få del av uppgifter därifrån, ska RMV ges möjlighet att hämta in uppgifter från dessa aktörer. Lagen om rättspsykiatrisk undersökning och personutredningslagen föreslås därför kompletteras med bestämmelser som innebär att uppgifter som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning respektive ett läkarintyg enligt 7 § personutredningslagen, ska lämnas från enskilt bedriven hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Skyldigheten att lämna uppgifter som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning, dock inte en § 7-undersökning, ska dessutom utvidgas på så sätt att uppgifter, med vissa begränsningar, ska lämnas från Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kriminalvården, Migrationsverket och Totalförsvarets rekryteringsmyndighet.

Uppdrag från enskilda

RMV har möjlighet att, inom sitt ansvarsområde och i den mån verksamheten i övrigt medger det, utföra uppdrag på begäran av enskilda. Verket har kritiserats för att det inte i tillräckligt stor utsträckning utför sådana uppdrag och Advokatsamfundet har (se skrivelse till Justitiedepartementet, Ju2002/06579/Å) begärt att RMV ska ha en skyldighet att åta sig rättsmedicinska uppdrag från enskilda. I dag utför RMV i begränsad omfattning uppdrag från enskilda. Det sker främst på det rättsgenetiska området och i princip aldrig på det rättsmedicinska verksamhetsområdet.

Det behov av förändrade bestämmelser som Advokatsamfundet framför allt har gjort gällande, består i att det borde vara möjligt för en misstänkt eller tilltalad att vända sig till RMV med en begäran om undersökning och utlåtande, utan att detta kommer till Polismyndighetens, Åklagarmyndighetens eller domstolens kännedom.

Enligt vår mening är de bestämmelser som i dag reglerar enskilds möjlighet att få tillgång till RMV:s sakkunskap tillräckliga. Det är inte lämpligt med en ordning där enskilda kan vända sig till RMV med uppdrag som är hemliga för polis, åklagare och domstol. Detta skulle vara oförenligt med RMV:s roll som oberoende expertmyndighet med uppdrag

från rättsväsendets aktörer. Vi föreslår därför inte några förändrade bestämmelser om RMV:s uppdragsverksamhet.

Bestämmelser om bl.a. ordning och säkerhet i den rättspsykiatriska verksamheten

Under utredningens gång har tre frågor av betydelse för RMV:s rättspsykiatriska undersökningsverksamhet visat sig angelägna att behandla. Frågorna har sådant nära sammanhang med utredningsuppdraget i övrigt, att de bedömts kunna rymmas inom uppdraget.

När RMV genomför rättspsykiatriska undersökningar är vissa bestämmelser i häkteslagen (2010:611) tillämpliga. I de fall då Socialstyrelsens Rättsliga råd genomför kompletteringar av en rättspsykiatrisk undersökning, kan den misstänkte vistas vid en undersökningsenhet vid RMV. Enligt vår mening bör de bestämmelser i häkteslagen som är tillämpliga när RMV genomför en rättspsykiatrisk undersökning också vara tillämpliga då den undersökte vistas vid RMV i samband med Rättsliga rådets kompletteringar. Vi föreslår därför att lagen om rättspsykiatrisk undersökning ändras så att dessa bestämmelser i häkteslagen blir tillämpliga även i den nyssnämnda situationen.

RMV kan ta bl.a. urin- och blodprov på en person som ska genomgå en rättspsykiatrisk undersökning eller en § 7-undersökning, om detta är påkallat av ordnings- och säkerhetsskäl. Sådan provtagning föreslås, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, få ske även om det behövs för att vid undersökningen kunna bedöma den enskildes psykiatriska eller medicinska tillstånd. Kompletterande bestämmelser av denna innebörd föreslås i lagen om rättspsykiatrisk undersökning och i personutredningslagen.

Det finns, enligt vår mening, behov av att utöka sekretesskyddet för vissa uppgifter vid RMV. Sekretess ska gälla inom RMV för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs. Detsamma ska gälla för uppgifter om åtgärder som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i RMV:s rättspsykiatriska undersökningsverksamhet. Kompletterande bestämmelser med denna innebörd föreslås därför i offentlighets- och sekretesslagen.

Konsekvenser av förslagen

Förslagen på det dataskyddsrättsliga området är del av den pågående unionsrättsliga dataskyddsreformen. Konsekvenserna av reformen i sin helhet är inte föremål för vår bedömning.

För RMV kommer förslagen att kräva vissa utbildningsinsatser. Kostnaderna härför bedöms rymmas inom befintliga anslag.

Förslagen bedöms förbättra skyddet för enskildas personliga integritet. Förutsättningarna för ett välfungerande informationsutbyte mellan RMV och de brottsbekämpande och brottsutredande myndigheter som lämnar uppdrag till verket bedöms bli bättre genom de nya dataskyddsbestämmelserna. Detta kan få positiva effekter för det brottsförebyggande och brottsutredande arbetet.

Några konsekvenser i övrigt förväntas förslagen inte få.

Förslag till lag (2018:000) om hantering av humanbiologiskt material vid Rättsmedicinalverket

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § I denna lag regleras Rättsmedicinalverkets hantering av humanbiologiskt material. Prover av humanbiologiskt material som har tagits i syfte att ingå i Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas omfattas inte av lagen. För hantering av sådana prover gäller i stället lagen (2018:000) om Rättsmedicinalverkets elimineringsdatabas.

Med humanbiologiskt material avses mänskligt biologiskt material som tagits från en levande eller avliden person eller ett foster.

Med hantering av humanbiologiskt material avses i denna lag bevarande, utlämnande och förstöring av prov som utgör humanbiologiskt material.

2 § Bestämmelser om när Rättsmedicinalverket får ta emot, ta, undersöka och analysera prov av humanbiologiskt material regleras, förutom i 6 §, också i andra författningar.

3 § Denna lag är tillämplig även vid Rättsmedicinalverkets hantering av material som undersöks i syfte att fastställa om det är humanbiologiskt eller inte.

Om det fastställs att materialet inte är humanbiologiskt, är denna lag därefter inte tillämplig.

4 § Rättsmedicinalverkets rätt till behandling av personuppgifter med anledning av hanteringen av humanbiologiskt material enligt denna lag framgår av Rättsmedicinalverkets datalag (2018:000).

Den enskildes inställning till hantering av humanbiologiskt material

5 § Humanbiologiskt material får, om inte annat följer av andra stycket, hanteras enligt denna lag även om den enskilde, eller närstående till en avliden, motsätter sig hanteringen.

I ärenden då Rättsmedicinalverket utöver sin verksamhet i övrigt har åtagit sig att utföra uppdrag inom sitt ansvarsområde, får hantering av humanbiologiskt material ske endast om den från vilken provet härrör samtycker till hanteringen. Om ett lämnat samtycke i ett sådant fall återkallas, ska det humanbiologiska material som härrör från den person som återkallat sitt samtycke förstöras.

Rättsmedicinalverkets forskning samt kvalitets- och utbildningsarbete

6 § Rättsmedicinalverket får, utöver den rätt till hantering som framgår av 2 §, bevara, undersöka och analysera prover av humanbiologiskt mate-

rial för systematisk utvärdering, utveckling och säkring av kvaliteten, utbildning i undersökningsverksamheten samt forskning inom Rättsmedicinalverket under förutsättning att forskningen har prövats och godkänts av en etikprövningsnämnd enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor.

Utlämnande av prover av humanbiologiskt material

7 § Prover som Rättsmedicinalverket har tagit eller tagit emot för undersökning och analys får endast lämnas ut om det följer av annan lag eller är tillåtet enligt andra stycket.

Prover får lämnas ut av Rättsmedicinalverket för

1. en extern undersökning på begäran av åklagare eller allmän domstol med anledning av en förundersökning eller ett brottmål,
2. en klinisk genetisk undersökning inom hälso- och sjukvården avseende en avliden person som är eller har varit föremål för en rättsmedicinsk undersökning,
3. forskning som har prövats och godkänts av en etikprövningsnämnd enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor,
4. gravsättning, identifiering eller utredning om brott, på begäran av utländsk myndighet, eller
5. att det föreligger fara för enskilds liv eller att det annars föreligger allvarlig risk för enskilds hälsa.

8 § Rättsmedicinalverket får, när prover av humanbiologiskt material lämnas ut, ställa upp särskilda villkor för vad som ska gälla vid hanteringen av materialet hos mottagaren.

Bevarande och förstöring av prover

9 § Prover, som Rättsmedicinalverket har tagit eller tagit emot, ska bevaras hos Rättsmedicinalverket.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om tiden för bevarande och förstöring av prover.

Vid utformningen av närmare föreskrifter om tiden för bevarande och förstöring av prover ska provernans hållbarhet och användbarhet för det eller de ändamål de hanteras inom Rättsmedicinalverket vara vägledande.

Tillgång till prover

10 § Tillgången till prover ska begränsas till vad varje tjänsteman vid Rättsmedicinalverket behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om tillgången till prover.

Denna lag träder i kraft den 25 maj 2018.

Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

dels att 12 och 14 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 5 b §, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 b §

Urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov får, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, tas på en person som genomgår en rättspsykiatrisk undersökning om det behövs för att vid undersökningen kunna bedöma personens psykiatriska eller medicinska tillstånd.

12 §

Rätten får inhämta yttrande av Socialstyrelsen över sådan utredning som avses i 3 eller 4 §.

Om det behövs, *skall* styrelsen komplettera utredningen. *Skall* en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 5 §, 6 § första stycket och 8–11 §§ om en sådan undersökning. Styrelsen får uppdra åt en viss läkare att utföra kompletteringen.

Om det behövs, *ska* styrelsen komplettera utredningen. *Ska* en rättspsykiatrisk undersökning kompletteras, gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 5 §, 5 a §, 6 § första stycket och 8–11 §§ om en sådan undersökning. Styrelsen får uppdra åt en viss läkare att utföra kompletteringen.

14 §¹

Från en verksamhet där sekretess gäller enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska det utan hinder av sekretessen lämnas ut sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning. Detsamma gäller uppgifter om den misstänkte som behövs för ett läkarutlåtande som anges i 4 § andra stycket liksom för ett

Från en verksamhet där sekretess gäller enligt följande bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska det utan hinder av sekretessen lämnas ut sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning:

1. 25 kap. 1–5 §§,

2. 26 kap. 1 §,

3. 28 kap. 1 § hos Försäkringskassan,

¹ Senaste lydelse 2009:450.

yttrande av Socialstyrelsen över ett sådant utlåtande eller sådant läkarintyg som anges i 4 § första stycket.

4. 28 kap. 11 eller 12 § hos Arbetsförmedlingen,

5. 35 kap. 15 § hos Kriminalvården,

6. 37 kap. 1 § hos Migrationsverket, eller

7. 38 kap. 1 § första stycket 1–3 och 5 hos Totalförsvarets rekryteringsmyndighet.

Från en verksamhet där tystnadsplikt gäller enligt 29 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, 15 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659) ska det utan hinder av tystnadsplikten lämnas ut sådana uppgifter om den misstänkte som behövs för en rättspsykiatrisk undersökning.

Uppgifter om den misstänkte från en verksamhet där sekretess gäller enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen eller där tystnadsplikt gäller enligt 29 § lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, 15 kap. 1 § socialtjänstlagen eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen ska utan hinder av sekretessen eller tystnadsplikten lämnas ut om det behövs för ett läkarutlåtande som anges i 4 § andra stycket liksom för ett yttrande av Socialstyrelsen över ett sådant utlåtande eller sådant läkarintyg som anges i 4 § första stycket.

Denna lag träder i kraft den 25 maj 2018.

Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

dels att 8 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 7 a §, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 a §

Urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov får, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, tas på en person som genomgår en läkarundersökning enligt 7 § om det behövs för att i läkarintyg enligt samma bestämmelse kunna bedöma personens psykiatriska eller medicinska tillstånd.

8 §¹

Från en verksamhet där sekretess gäller enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska det utan hinder av sekretessen lämnas ut sådana uppgifter om en misstänkt som behövs för ett läkarintyg enligt 7 §.

Från en verksamhet där sekretess gäller enligt 25 kap. 1–5 §§ eller 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) *eller där tystnadsplikt gäller enligt 29 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, 15 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) eller 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659)* ska det utan hinder av sekretessen eller tystnadsplikten lämnas ut sådana uppgifter om en misstänkt som behövs för ett läkarintyg enligt 7 §.

Denna lag träder i kraft den 25 maj 2018.

¹ Senaste lydelse 2009:451.

Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 11 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2016/17:208 *Föreslagen lydelse*

18 kap.

11 §

Sekretess gäller, utöver vad som följer av 1–3 och 8–10 §§, inom Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Kriminalvården för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller därutöver inom Kriminalvården för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i myndighetens verksamhet, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller, utöver vad som följer av 1–3 och 8–10 §§, inom Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Kriminalvården *och Rättsmedicinalverket* för uppgift om åtgärd som har till syfte att hindra rymning eller fritagning, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller därutöver inom Kriminalvården *och inom Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska undersökningsverksamhet* för uppgift om åtgärd som har till syfte att upprätthålla ordningen och säkerheten i myndighetens verksamhet, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs.

Denna lag träder i kraft den 25 maj 2018.

Remissyttranden över betänkandet Stärkt integritet i Rättsmedicinalverkets verksamhet (SOU 2017:80) har lämnats av Riksdagens ombudsman (JO), Svea hovrätt, Göta hovrätt, Södertörns tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Falun, Förvaltningsrätten i Luleå, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Rättsmedicinalverket, Kustbevakningen, Migrationsverket, Integritetsskyddsmyndigheten (tidigare Datainspektionen), Totalförsvarets plikt- och provningsverk (tidigare Totalförsvarets rekryteringsmyndighet), Försäkringskassan, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Arbetsgivarverket, Diskrimineringsombudsmannen, Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Dataskydd.net, Famna – riksorganisation för idéburen vård och omsorg, Inspektionen för vård och omsorg, Landsorganisationen i Sverige (LO), Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH), Riksföreningen PAR (Patienter och Anhöriga i rättspsykiatri), Rättsliga rådet (Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor), Sveriges advokatsamfund och Sveriges Kommuner och Regioner (tidigare Sveriges Kommuner och Landsting).

Yttranden har också kommit in från Föreningen för utgivande av samhällsmagasinet Avsnitt, Sveriges läkarförbund och en privatperson.

Följande remissinstanser har bjudits in att yttra sig men avstått: Civil Rights Defenders, Facket för service och kommunikation (SEKO), Riksförbundet för rättigheter, frigörelse, hälsa och likabehandling (RFHL), Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri, Svenska psykiatriska föreningen, Svenska rättspsykiatriska föreningen, Svenska säkerhetsföretag (SWESEC), Svenska vård, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges Psykologförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Vårdföretagarna.